

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

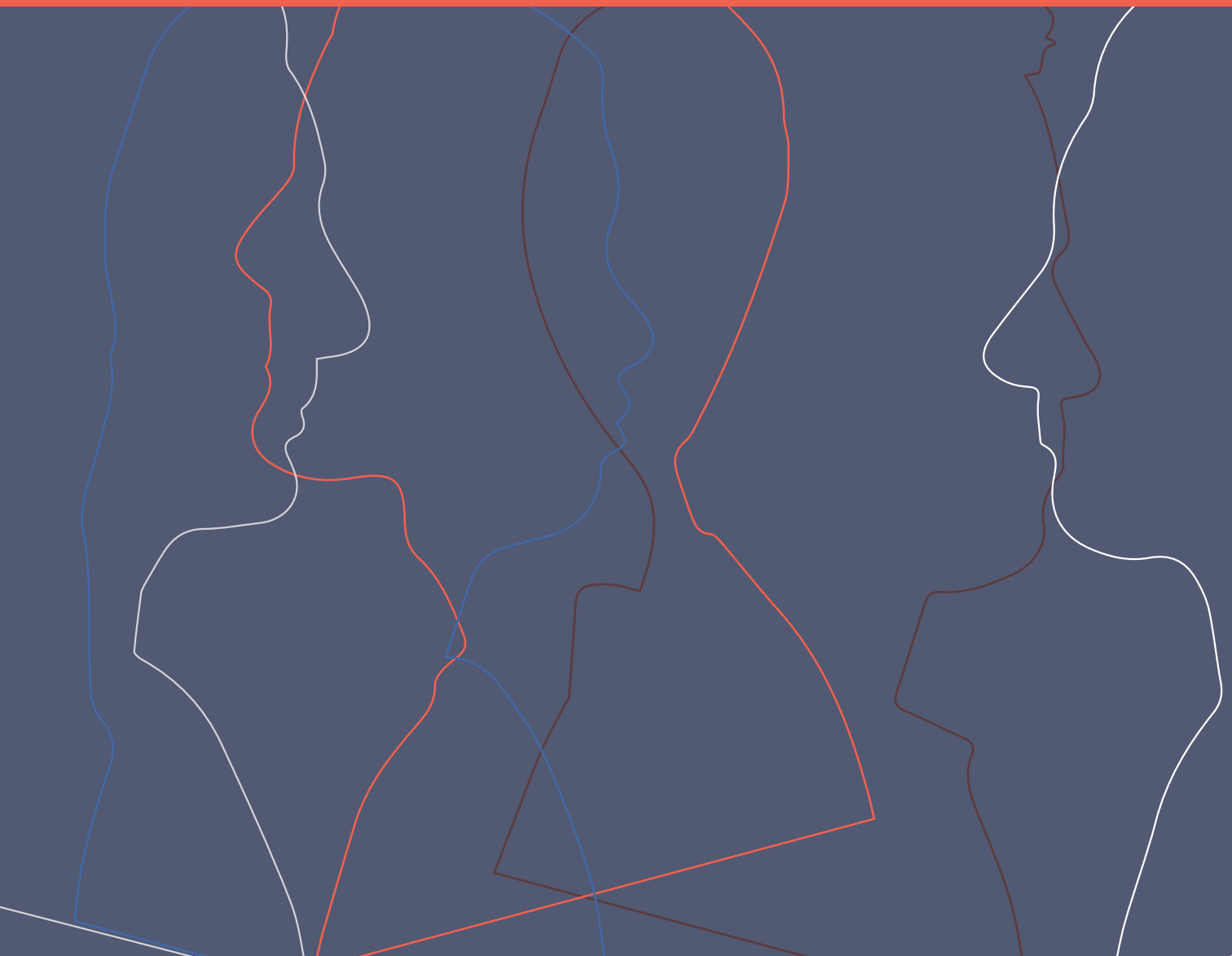
Διαχειριστές Επιχορήγησης

Φορέας Υλοποίησης

ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Εννοιολόγηση, εντοπισμός και προστασία θυμάτων

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	
Εμπορία Ανθρώπων - Ενωσιολογικές προσεγγίσεις του νομικού πλαισίου	5
Ανάλυση του ορισμού - ενέργειες, μέσα και σκοπός εκμετάλλευσης	7
Μορφές εκμετάλλευσης	13
Εντοπισμός και ταυτοποίηση θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και επικοινωνία με το θύμα	17
Ενδείξεις εμπορίας ανθρώπων	20
Επικοινωνία με θύματα εμπορίας ανθρώπων - Προσεγγίσεις	25
Ανήλικα θύματα	31
Προστασία θυμάτων (πλαίσιο - περιεχόμενο) - Εθνικός Μηχανισμός Αναφοράς για την Προστασία θυμάτων εμπορίας ανθρώπων	32

Το εγχειρίδιο παράχθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Active citizens fund, ύψους € 15 εκ., που χρηματοδοτείται από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία και είναι μέρος του χρηματοδοτικού μηχανισμού του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) περιόδου 2014 – 2021, γνωστού ως EEA Grants. Το πρόγραμμα στοχεύει στην ενδυνάμωση και την ενίσχυση της βιωσιμότητας της κοινωνίας των πολιτών και στην ανάδειξη του ρόλου της στην προαγωγή των δημοκρατικών διαδικασιών, στην ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά και στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τη διαχείριση της επιχορήγησης του προγράμματος Active citizens fund για την Ελλάδα έχουν αναλάβει από κοινού το Ίδρυμα Μποδοσάκη και το SolidarityNow.

Για περισσότερες πληροφορίες: www.activecitizensfund.gr

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εμπορία ανθρώπων είναι η εκμετάλλευση προσώπων με σκοπό το κέρδος. Η εμπορία ανθρώπων σε όλες τις μορφές της είναι ένα από τα πιο πολύπλοκα και δυσεπίλυτα προβλήματα στο πεδίο τόσο της δίωξης των δραστών, όσο και της προστασίας των θυμάτων. Παρά το αυξανόμενο ενδιαφέρον των έννομων τάξεων για τα αίτια της ύπαρξής του και για τους τρόπους αντιμετώπισής του, αλλά και της αύξησης επίγνωσης των επαγγελματιών που εργάζονται με ευάλωτα πρόσωπα, το φαινόμενο αντί να συρρικνώνεται, διογκώνεται. Μπορεί το παραδοσιακό πρόσωπο της «σκλαβιάς», ανθρώπων αλυσοδεμένων σε ακραίες συνθήκες εγκλεισμού και βίας που «δουλεύουν» ή προσφέρουν οποιεσδήποτε άλλες υπηρεσίες παρά τη θέλησή τους, να μην εμφανίζεται πια συχνά ειδικά στην Ευρώπη, η εκμετάλλευση όμως των ανθρώπων με σκοπό το κέρδος, έννοια που βρίσκεται στον πυρήνα της εμπορίας ανθρώπων πόρρω απέχει από το να εξαλειφθεί ή έστω περιοριστεί σε ικανοποιητικό βαθμό.

Η εποχή μας, μια εποχή συγκρούσεων, κλιματικής κρίσης και άλλων κρίσεων όπως η πανδημία COVID-19, ευνοεί παρά προλαμβάνει ή αντιμετωπίζει το φαινόμενο της εμπορίας, καθώς εντείνει τα αίτια του.

Το παρόν εγχειρίδιο επιχειρεί καταρχάς να ορίσει ξεκάθαρα ποιες συνθήκες εκμετάλλευσης αποτελούν εμπορία ανθρώπων, σύμφωνα με τον ορισμό του εγκλήματος και ποιες είναι αξιόπιστες ερμηνείες των στοιχείων του ορισμού. Για τον σκοπό αυτό παρατίθενται νομικά κείμενα και δικαστικές αποφάσεις αλλά και γίνεται προσπάθεια, όπου αυτό είναι δυνατό, να παρουσιάζονται παραδείγματα με πραγματικά περιστατικά για την καλύτερη κα-

τανόηση των στοιχείων του ορισμού. Επίσης, διαχωρίζεται η εμπορία ανθρώπων από άλλα εγκλήματα που μπορεί να προσομοιάζουν, αλλά δεν αποτελούν συνθήκες εκμετάλλευσης με τα χαρακτηριστικά της εμπορίας ανθρώπων. Με αυτόν τον τρόπο, το εγχειρίδιο επιχειρεί να συμβάλει στην κατανόηση ενός από τα πιο δύσκολα και περίπλοκα στη θεωρία και πρακτική, φαινομένου.

Γνώμονα στη σύνταξη του εγχειριδίου αποτέλεσε η θυματοκεντρική προσέγγιση που θα αναλυθεί εκτενέστερα παρακάτω, αλλά και η γνώση ότι τόσο η θεωρητική προσέγγιση της εμπορίας ανθρώπων, όσο και η αντιμετώπιση της στην πράξη, ισορροπεί ανάμεσα σε δύο βασικές παραμέτρους, την εξάρθρωση εγκληματικών δικτύων εκμετάλλευσης και τη δίωξη των δραστών από τη μια μεριά και την προστασία του θύματος από την άλλη.

Στόχος του είναι να βοηθήσει επαγγελματίες στην πρώτη γραμμή να αποκτήσουν βασικές γνώσεις σχετικά με την εμπορία ανθρώπων και να κατανοήσουν σε βάθος τον ορισμό και τα στοιχεία του εγκλήματος. Κατόπιν, να αποκτήσουν δεξιότητες σχετικά με τον εντοπισμό των θυμάτων στο πλαίσιο της καθημερινής τους εργασίας μέσα από την ανίχνευση ενδείξεων, οι οποίες με τις κατάλληλες ερωτήσεις από την πλευρά του επαγγελματία μπορούν να οδηγήσουν, υπό προϋποθέσεις, στην αναγνώριση ενός θύματος εμπορίας. Τέλος, στοχεύει στην ανάδειξη των δυνατοτήτων προστασίας των θυμάτων με σκοπό την ενδυνάμωση των επαγγελματιών, την αλληλεπίδραση με τα θύματα, αλλά και την πραγματική προστασία των τελευταίων σε συνάρτηση με τις υπηρεσίες προστασίας στο πεδίο.

ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Εννοιολογικές προσεγγίσεις του νομικού πλαισίου για τον ορισμό της εμπορίας

1

Τι είναι η εμπορία ανθρώπων (human trafficking);

Ο ορισμός της εμπορίας ανθρώπων είναι σαφής και επαναλαμβάνεται με μικρές αποκλίσεις σε νομικά κείμενα διεθνή και ευρωπαϊκά, αλλά και στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα.

Κατά το Άρθρο 2 παρ. 1 Οδηγίας 2011/36/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 5ης Απριλίου 2011 για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της, καθώς και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ του Συμβουλίου, ως εμπορία ανθρώπων νοείται «η πρόσληψη (στρατολόγηση), μεταφορά, διακίνηση, υπόθαλψη ή υποδοχή προσώπων, συμπεριλαμβανομένης και της ανταλλαγής ή της μεταβίβασης εξουσίας επί των προσώπων αυτών, με την απειλή της χρήσης ή τη χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή με πληρωμή ή αποδοχή χρημάτων ή άλλων απολαβών για την εξασφάλιση της συναίνεσης προσώπου κατέχοντος εξουσία επί ενός άλλου, με σκοπό εκμετάλλευσης¹.»

Από τον ορισμό αυτό της Οδηγίας εξάγουμε τα στοιχεία που πρέπει απαραίτητως να υπάρχουν, ώστε να μπορούμε να πούμε ότι όσα μας αφηγείται ένας άνθρωπος ή προκύπτουν από το ιστορικό του, στοιχειοθετούν τη συνθήκη της εμπορίας ανθρώπων:

Αυτά τα στοιχεία είναι **μια ενέργεια + ένα μέσο + ο σκοπός της εκμετάλλευσης**. Αν λείπει ένα από αυτά τα στοιχεία από την εμπειρία του προσώπου που καλούμαστε να αξιολογήσουμε, τότε δεν πρόκειται για εμπορία ανθρώπων. Μπορεί να συντρέχει άλλη μορφή κακοποίησης ή ευαλωτότητας, αλλά δεν πρόκειται για εμπορία ανθρώπων.

Για να κατανοήσουμε τη λειτουργία των παραπάνω στοιχείων που αθροιστικά στοιχειοθετούν εμπορία ανθρώπων, θα τα δούμε αναλυτικά. **Οι ενέργειες της εμπορίας ανθρώπων είναι η πρόσληψη (στρατολόγηση), μεταφορά, διακίνηση, υπόθαλψη ή υποδοχή προσώπων, συμπεριλαμβανομένης και της ανταλλαγής ή της μεταβίβασης του ελέγχου επί των προσώπων αυτών.**

Ποιες είναι όμως αυτές οι ενέργειες;

1. ΠΡΟΣΛΗΨΗ (ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΗΣΗ) / μετάφραση από τον αγγλικό όρο recruitment.

Είναι η πρώτη επαφή που έχει ένα θύμα εκμετάλλευσης με τους δράστες, είτε μεμονωμένους, είτε συχνότερα μέλη ενός εγκληματικού δικτύου. Είναι η πρώτη ενέργεια με την οποία το θύμα προσκαλείται, προσελκύεται ή πείθεται να μπει σε μία σχέση με τους δράστες ή, συνηθέστερα, το κύκλωμα που έχει τον σκοπό εκμετάλλευσης. Η ενέργεια αυτή μπορεί να γίνει στη χώρα καταγωγής του θύματος ή στον τόπο διαμονής του. Επίσης, η ενέργεια αυτή μπορεί να είναι μία απάντηση σε αγγελία εργασίας δια ζώσης ή μέσω του διαδικτύου, μία τυχαία συνάντηση, μια πρόταση συνεργασίας, μία προσέγγιση για προσωπική/ερωτική σχέση κ.α.

2. ΜΕΤΑΦΟΡΑ/ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ / μετάφραση των όρων transport/transportation.

Στην εμπορία ανθρώπων είναι πολύ συχνή, χωρίς να είναι απαραίτητη, η μετακίνηση ανθρώπων. Η μετακίνηση στο πλαίσιο της εμπορίας μπορεί να συμβεί οποτεδήποτε και να αφορά διασυνοριακή μετακίνηση, από μια χώρα σε μια άλλη, να αφορά εσωτερική μετακίνηση από μια περιοχή, εντός μιας χώρας, σε μια άλλη κλπ. Σε περίπτωση διασυνοριακής μετακίνησης πρέπει να ξέρουμε ότι δεν είναι απαραίτητο αυτή να γίνεται χωρίς τις νόμιμες διατυπώσεις, αλλά μπορεί το πρόσωπο προς εκμετάλλευση να μετακινείται καθόλα νόμιμα. Μπορεί επίσης το πρόσωπο να μετακινείται συνοδευόμενο από μέλη του κυκλώματος ή και μόνο του, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν βρίσκεται υπό τον έλεγχο του κυκλώματος.

3. ΥΠΟΘΑΛΨΗ / μετάφραση του όρου harbouring.

Είναι η οποιαδήποτε ενέργεια αποσκοπεί στην εξεύρεση καταλύματος για το θύμα εκμετάλλευσης, ώστε να εξακολουθεί να βρίσκεται υπό τον έλεγχο του κυκλώματος. Μπορεί να σημαίνει ενοικίαση διαμερίσματος για τη διαμονή του θύματος, προσφορά καταλύματος στον χώρο κατοικίας ή εργασίας του εργοδότη ή κάποιου άλλου μέλους του κυκλώματος κλπ.

4. ΥΠΟΔΟΧΗ / μετάφραση του όρου reception/receipt.

Σημαίνει την ενέργεια, κατά την οποία ο έλεγχος επί του θύματος μεταφέρεται από ένα μέλος του κυκλώματος σε ένα άλλο, χωρίς το θύμα να εκφεύγει του ελέγχου του κυκλώ-

ματος. Συνηθέστατα γίνεται κατανοητός ο όρος με την έκφραση «το θύμα αλλάζει χέρια» μέσα στο κύκλωμα.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ: Για να υπάρχει εμπορία ανθρώπων, δεν είναι απαραίτητο να έχουν συμβεί όλα τα παραπάνω. Αρκεί ένα από τα παραπάνω να έχει συμβεί ως ενέργεια της εμπορίας, ώστε, αν συντρέχουν και τα άλλα δύο στοιχεία του ορισμού, το μέσο δηλαδή και ο σκοπός της εκμετάλλευσης, να μπορούμε να πούμε ότι υπάρχει εμπορία ανθρώπων.

+ ΕΝΑ ΜΕΣΟ

Για να εξασφαλιστεί η συναίνεση του προσώπου στη συνθήκη της εκμετάλλευσής του χρησιμοποιούνται τα μέσα που αναφέρονται στον ορισμό. Πριν τα δούμε αναλυτικά, ας επισημάνουμε κάτι πολύ σημαντικό: **ακόμα και αν φαίνεται ότι ένα πρόσωπο συναίνεσε, συμφώνησε, αποδέχτηκε σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή τις συνθήκες εκμετάλλευσής του, αν χρησιμοποιήθηκε οποιοδήποτε από τα ακόλουθα μέσα, η συναίνεσή του δεν ήταν γνήσια και δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη.** Όπως λέγεται, η εμπορία ανθρώπων είναι μια βιομηχανία κλοπής της ελευθερίας με σκοπό το κέρδος². Τα μέσα κλοπής της ελευθερίας του προσώπου είναι αυτά που αναφέρονται στον ως άνω ορισμό.

Ας τα δούμε αναλυτικά:

Η ΑΠΕΙΛΗ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ή Η ΧΡΗΣΗ ΒΙΑΣ ή ΑΛΛΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΜΟΥ

Εκτός από την προφανή ερμηνεία των παραπάνω όρων, δηλαδή τη χρήση πραγματικής σωματικής ή ψυχολογικής βίας για την κάμψη της θέλησης του θύματος, ας σημειωθεί και ότι η απειλή της χρήσης βίας μπορεί να αναφέρεται σε μέλη της οικογένειας ή άλλους οικείους του θύματος ή ότι εξαναγκασμός μπορεί να είναι και η απειλή πραγματικού ή φανταστικού χρέους ή η χρήση μαγείας που σε κάποιες κουλτούρες ισοδυναμεί με «συμβόλαιο χρέους» και εξαναγκάζει το θύμα να «αποδέχεται την εκμετάλλευσή του, τουλάχιστον μέχρι να ξεπληρώσει το χρέος που έχει ή νομίζει ότι έχει³».

ΑΠΑΓΩΓΗ

Η αρπαγή και κατακράτηση προσώπου.

ΑΠΑΤΗ/ΕΞΑΠΑΤΗΣΗ

Παρόλο που οι έννοιες απάτη και εξαπάτηση είναι παρόμοιες, η εξαπάτηση στην εμπορία ανθρώπων, για την απόσπαση της «συναίνεσης» του θύματος στην εκμετάλλευσή του έχει πολλές μορφές. Μπορεί να συνίσταται στην παροχή ψευδών πληροφοριών ή στην απόκρυψη όλων ή κάποιων πληροφοριών σε σχέση με την εργασία που θα παράσχει το θύμα ή ότι δεν θα μπορεί να υπαναχωρήσει σε σχέση με τη συμφωνία του και να φύγει όποτε θέλει.

Π.χ. μπορεί ένα θύμα σεξουαλικής εκμετάλλευσης να γνωρίζει εξ αρχής ότι θα παράσχει σεξουαλικές υπηρεσίες, αλλά να μη γνωρίζει ότι θα παρακρατείται το σύνολο της αμοιβής του ή ότι δεν θα είναι σε θέση να επιλέγει τις ώρες εργασίας του ή τον αριθμό των πελατών που θα δέχεται ημερησίως. Και σε αυτήν την περίπτωση, πρόκειται για θύμα εμπορίας, παρά την αρχική του συναίνεση ως προς το είδος της εργασίας.

Επίσης, εξαπάτηση μπορεί να υπάρχει από την αρχή της επαφής του θύματος με τους εκμεταλλευτές του, π.χ. στη συχνή περίπτωση που μια αγγελία εργασίας για το επάγγελμα του τουρισμού αναφέρει ορθά τον τόπο της εργασίας ή ακόμα και το είδος της εργασίας που θα παράσχει το θύμα, δεν αναφέρει όμως ότι το θύμα θα διαμένει σε ακατάλληλες συνθήκες εργασίας ή ότι θα επιστρέφει μεγάλο μέρος της αμοιβής του στον εργοδότη του για το νοίκι ή τους λογαριασμούς, χαρακτηριστικό γνώρισμα εργασιακής εκμετάλλευσης⁴.

Ακόμη ένα παράδειγμα εξαπάτησης για την απόσπαση της συναίνεσης εργαζομένων είναι η γνωστή υπόθεση της Μανωλάδας, για την οποία η Ελλάδα καταδικάστηκε ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου⁵. Στην περίπτωση αυτή οι εργαζόμενοι στην επιχείρηση συσκευασίας φρούλας είχαν συμφωνήσει σε εργασία με συγκεκριμένους όρους σε σχέση με την αμοιβή και το ωράριο της εργασίας τους και στην πραγματικότητα αναγκάστηκαν να εργαστούν χωρίς αμοιβή, υπό την επίβλεψη ένοπλων φρουρών και σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης, για τις οποίες δεν γνώριζαν πριν συμφωνήσουν στην παροχή της εργασίας τους⁶.

ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Σε αυτήν την περίπτωση ο δράστης έχει ήδη μια επίσημη ιδιότητα που τον τοποθετεί σε θέση εξουσίας σε σχέση με το θύμα, π.χ. δάσκαλος, ιερέας, αστυνομικός. Ο δράστης εκμεταλλεύεται ή καταχράται αυτήν την εξουσία του παράνομα με σκοπό την εκμετάλλευση του θύματος. Π.χ. ένας διεφθαρμένος αστυνομικός ή άλλος κρατικός αξιωματούχος υπόσχεται να βοηθήσει πρόσωπο σε ανάγκη στη χώρα καταγωγής του και τελικά αποδεικνύεται ότι η παρέμβασή του ήταν κάποιο στάδιο στο κύκλωμα εκμετάλλευσης του θύματος. Τέτοια περιστατικά εμφανίζονται πολλές φορές στις διηγήσεις θυμάτων με εμπειρία αναγκαστικής μετακίνησης από τη χώρα καταγωγής.

ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΕΥΑΛΩΤΗΣ ΘΕΣΗΣ

Μέσο που χρησιμοποιείται από τα εγκληματικά δίκτυα σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις εκμετάλλευσης, καθώς συνίσταται στη συνδρομή προσωπικών, κοινωνικών ή άλλων συνθηκών στο πρόσωπο του θύματος που δεν του επιτρέπουν να επιλέξει μια διαφορετική κατάσταση από αυτήν στην οποία βρίσκεται και οδηγεί στην εκμετάλλευσή του. Πρόκειται για νομική έννοια που ερμηνεύεται από τα Δικαστήρια. Κατά το άρθρο 2 της Οδηγίας 2011/36/ΕΕ για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της, «ως κατάχρηση ευάλωτης κατάστασης νοείται η κατάσταση στην οποία το σχετικό πρόσωπο δεν έχει άλλη πραγματική ή παραδεκτή επιλογή από το να υποστεί τη συγκεκριμένη κατάχρηση». Ο Άρειος Πάγος, στην Απόφαση 2/2019 που εξέδωσε για την υπόθεση της Μανωλάδας μετά την καταδικαστική για την Ελλάδα απόφαση του ΕΔΔΑ όρισε την ευάλωτη θέση ως εξής: «ευάλωτη θέση, την οποία, εκμεταλλεύμενος ο δράστης, παρασύρει το θύμα, με υποσχέσεις κλπ., να συναινέσει στην πρόσληψή του κλπ., με απώτερο σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας του, νοείται η κατάσταση ανάγκης, αδυναμίας ή κινδύνου, στην οποία έχει περιέλθει ένα πρόσωπο, λόγω των οικονομικών, προσωπικών, κοινωνικών κλπ. προβλημάτων που αντιμετωπίζει και εξαιτίας της οποίας κατάσταση δεν έχει άλλη πραγματική και αποδεκτή επιλογή, παρά μόνο να υποκύψει και να αποδεχτεί την εκμετάλλευσή του».

ΠΛΗΡΩΜΗ ή ΑΠΟΔΟΧΗ ΧΡΗΜΑΤΩΝ ή ΑΛΛΩΝ ΑΠΟΛΑΒΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ΚΑΤΕΧΟΝΤΟΣ ΕΞΟΥΣΙΑ ΕΠΙ ΕΝΟΣ ΑΛΛΟΥ

Στην περίπτωση αυτή, η χρήση του μέσου αφορά την επιρροή του κυκλώματος σε τρίτο άνθρωπο, που όμως έχει εξουσία πάνω στο θύμα. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η πληρωμή χρημάτων στον γονέα θύματος για την εκμετάλλευση του παιδιού του⁷.

+ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

Το τρίτο στοιχείο του ορισμού της εμπορίας ανθρώπων είναι ο σκοπός εκμετάλλευσης του θύματος από το δίκτυο ή τους δράστες για την αποκόμιση οικονομικού οφέλους.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ: Ο σκοπός εκμετάλλευσης δεν χρειάζεται να έχει πραγματοποιηθεί, αρκεί να διέπει τις ενέργειες και τα μέσα που χρησιμοποιούν οι δράστες, ώστε να συμπληρώνεται ο ορισμός και να συντρέχει εμπορία ανθρώπων.

Μπορεί δηλαδή το θύμα να καταφέρει να διαφύγει, είτε μόνο του είτε με τη βοήθεια κρατικών φορέων ή κάποιου ιδιώτη πριν αρχίσει η εκμετάλλευσή του, λ.χ. πριν την πρώτη ημέρα στη δουλειά στο χωράφι ή πριν το πρώτο ραντεβού με πελάτη στη σεξουαλική εκμετάλλευση. Παραμένει όμως θύμα εκμετάλλευσης και άρα εμπορίας ανθρώπων, εφόσον ο σκοπός εκμετάλλευσης υπήρχε καθ' όλη την εξέλιξη της σχέσης του με το δίκτυο ή τους δράστες.

Πριν ολοκληρώσουμε την ανάλυση του ορισμού της εμπορίας ανθρώπων, είναι χρήσιμο να κάνουμε τη διάκριση μεταξύ παράνομης διακίνησης μεταναστών/μεταναστριών (smuggling) και της εμπορίας ανθρώπων (trafficking). Παρόλο που θύματα εμπορίας ανθρώπων συναντώνται συχνότατα σε πληθυσμούς που μετακινούνται αναγκαστικά, είτε λόγω διώξεων, είτε λόγω φτώχειας και συγκρούσεων, τα δύο φαινόμενα δεν ταυτίζονται. Στην παράνομη διακίνηση μεταναστών υπάρχει πάντα διασυνοριακή μετακίνηση ανθρώπων επ' αμοιβή, χωρίς τα απαραίτητα ταξιδιωτικά έγγραφα για τη μετακίνησή τους. Αν δεν υπάρχει παράτυπη διασυνοριακή μετακίνηση ανθρώπων, δεν στοιχειοθετείται παράνομη διακίνηση μεταναστών⁸. Στην εμπορία ανθρώπων, η παράτυπη διασυνοριακή μεταφορά, αν και συνηθέστατη, δεν είναι απαραίτητο να συντρέχει. Ένα πρόσωπο μπορεί να είναι θύμα εμπορίας ανθρώπων, ακόμα κι αν δεν έχει φύγει ποτέ από τη χώρα καταγωγής του ή τον τόπο διαμονής του. Επίσης, μπορεί να έχει τα ταξιδιωτικά ή νομιμοποιητικά έγγραφά του απολύτως εν τάξει κατά τη μετακίνησή του και εντούτοις να βρίσκεται σε συνθήκη εκμετάλλευσης.

Τέλος, στην παράνομη διακίνηση μεταναστών το πρόσωπο «αγοράζει» μεν μια παράνομη υπηρεσία από το δίκτυο διακινητών, καθώς για κάποιους λόγους είναι αδύνατον να μετακινηθεί νομίμως, και με την έννοια αυτή υπάρχει ευάλωτη θέση, αλλά η σχέση του με το εγκληματικό δίκτυο σταματάει μετά την εκπλήρωση της υπηρεσίας, χωρίς περαιτέρω εκμετάλλευσή του. Αντίθετα στην εμπορία ανθρώπων το εγκληματικό δίκτυο εκμεταλλεύεται το θύμα, την εργασία, το σώμα του κλπ. με σκοπό το κέρδος.

Πολύ σημαντικό επίσης είναι να γνωρίζουμε ότι τα δύο εγκλήματα μπορεί να συμπλέκονται, π.χ. μια συναλλαγή που ξεκίνησε ως παράνομη διακίνηση μεταναστών να καταλήξει σε εμπορία κλπ⁹.

Το Πρωτόκολλο του Παλέρμο ήταν το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο, στο πλαίσιο του οποίου ορίστηκε η τυπολογία του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων και μπήκαν οι βάσεις για την προστασία των θυμάτων της και της έννοιας του ανήλικου θύματος εμπορίας¹⁰. Για το ανήλικο θύμα θα γυρίσουμε λίγο στην έννοια της συναίνεσης και των μέσων που χρησιμοποιούνται από τα εγκληματικά δίκτυα για την απόσπασή τους. Προϋπόθεση για να ξεκινήσει η αξιολόγηση του αν η συναίνεση κάποιου προσώπου σε οποιαδήποτε ενέργεια είναι γνήσια, είναι να είναι ενήλικο. Για πρόσωπα κάτω των

18 ετών, δεν υπάρχει ποτέ γνήσια συναίνεση, επομένως δεν εξετάζουμε καθόλου τη συνδρομή κάποιου από τα μέσα που αναλύθηκαν παραπάνω, αρκεί να υπάρχει μία ενέργεια + ο σκοπός της εκμετάλλευσης, για να έχουμε ανήλικο θύμα εμπορίας ανθρώπων¹¹.

Ορισμός Εμπορίας Ανθρώπων

ΜΙΑ ΕΝΕΡΓΕΙΑ	+	ΕΝΑ ΜΕΣΟ	+	Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ
Πρόσληψη (Στρατολόγηση)		Απειλή χρήσης βίας, Χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού		Υφίσταται, ανεξάρτητα από το αν έχει συντελεστεί ή όχι, αφού διέπει τη σχέση δικτύου ή/και δραστήων με το θύμα
Μεταφορά/ Μετακίνηση		Απαγωγή		
Υπόθαλψη		Απάτη/Εξαπάτηση		Διάκριση στα ανήλικα θύματα εμπορίας ανθρώπων (δεν υφίσταται η έννοια της γνήσιας συναίνεσης))
Υποδοχή		Κατάχρηση εξουσίας		
		Κατάχρηση ευάλωτης θέσης		Διάκριση της εμπορίας ανθρώπων με την παράνομη διακίνηση μεταναστών/στριών
		Πληρωμή, Αποδοχή χρημάτων ή άλλων απολαβών για την εξασφάλιση της συναίνεσης προσώπου κατέχοντος εξουσία επί ενός άλλου		

Μορφές εκμετάλλευσης σύμφωνα με τον ελληνικό νόμο και τα διεθνή κείμενα

Εμπορία ανθρώπων δεν είναι μόνο η σεξουαλική εκμετάλλευση, παρόλο που στατιστικά είναι συνηθέστερη. Εμπορία ανθρώπων μπορεί να αποτελούν και άλλες πράξεις που αναφέρονται στο Νόμο και πληρούν την τυπολογία του εγκλήματος.

I.

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ

Η σεξουαλική εκμετάλλευση αφορά την εκμετάλλευση του θύματος με σκοπό το κέρδος για την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών με σκοπό τη γενετήσια διέγερση, κατά τη διατύπωση του Νόμου¹². Η σεξουαλική εκμετάλλευση ως εμπορία ανθρώπων μπορεί να περιλαμβάνει την παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών σε σπίτια, ή νυχτερινά κέντρα, στριπτίζ, μασάζ, στο δρόμο, στο διαδίκτυο, υπηρεσίες συνοδών κλπ.

II.

ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ – ΕΙΛΩΤΕΙΑ – ΔΟΥΛΕΙΑ¹³

Η εργασιακή εκμετάλλευση είναι η δεύτερη συνηθέστερη και ευρύτερα γνωστή μορφή εμπορίας ανθρώπων. Είναι η παροχή εργασίας από το πρόσωπο σε συνθήκες εκμετάλλευσης και η τυπολογία της είναι επίσης ευρεία, καθώς και η κλιμάκωσή της. Εργασιακή εκμετάλλευση καταρχάς είναι η εκμετάλλευση της εργασίας του ατόμου με σκοπό το παράνομο οικονομικό όφελος και χωρίς το άτομο να έχει ελεύθερα συμφωνήσει σε όλες τις συνθήκες της παροχής της εργασίας του ή χωρίς να έχει την επιλογή να φύγει όποτε το θελήσει¹⁴.

Περαιτέρω η εργασιακή εκμετάλλευση μπορεί να έχει τη μορφή της ειλωτείας, μια μορφή εργασιακής εκμετάλλευσης, κατά την οποία, σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «επιπρόσθετα με την υποχρέωση να παρέχει υπηρεσίες σε άλλους ο είλωτας αναγκάζεται να διαβεί στην περιουσία άλλου προσώπου (του εργοδότη) και δεν έχει τη δυνατότητα να αλλάξει την κατάστασή

του». Στο πλαίσιο αυτό, κατά την ίδια ερμηνεία, η ειλωτεία είναι μια ειδικότερη και διακριτή μορφή εργασιακής εκμετάλλευσης, που ενέχει ένα σύνθετο σύνολο δυναμικών, που περιλαμβάνουν τόσο τον αποκάλυπτο εξαναγκασμό όσο και άλλες λιγότερο εμφανείς μορφές εξαναγκασμού, π.χ. την υπόσχεση αμοιβής, ωφελημάτων κλπ., ώστε να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση του θύματος στην εκμετάλλευσή του¹⁵.

Η πιο σοβαρή μορφή εργασιακής εκμετάλλευσης είναι η «δουλεία», για την οποία χρησιμοποιείται ο κλασικός ορισμός της Διεθνούς Σύμβασης κατά της Δουλείας, κατά τον οποίο δουλεία είναι «το καθεστώς ή η κατάσταση ενός προσώπου, επί του οποίου ασκείται οποιαδήποτε ή όλες οι εξουσίες που απορρέουν από το δικαίωμα ιδιοκτησίας». Κατεχοχήν τέτοιες εξουσίες είναι η αγορά και η πώληση, η άσκηση των οποίων μετατρέπει τον άνθρωπο σε εμπόρευμα¹⁶.

Η εργασιακή εκμετάλλευση συναντάται σε όλους τους τομείς της οικονομίας, συμπεριλαμβανομένης και της «μαύρης» οικονομίας¹⁷. Μπορεί να συμβαίνει στον αγροτικό τομέα, στη βιομηχανία, στον τουρισμό, στις εφοδιαστικές αλυσίδες ή στους οικόσιτους εργαζόμενους, οπότε και ονομάζεται οικιακή δουλεία. Συνοδεύεται συνήθως από συνθήκες πολύ χαμηλής ή και καθόλου αμοιβής και άθλιες συνθήκες διαβίωσης.

III.

ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ

Μορφή εκμετάλλευσης που έχει συμπεριληφθεί και στον ελληνικό ποινικό Νόμο¹⁸. Αυτό που ορίζει ένα γάμο ως αναγκαστικό

είναι τουλάχιστον ένας από τους συζύγους να μη συναινεί σε αυτόν ή/και να μη νιώθει ότι μπορεί να φύγει από αυτόν όποτε το θελήσει. Ο αναγκαστικός γάμος, ενώ είναι προφανώς παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων κυρίως γυναικών και κοριτσιών, δεν είναι πάντα εμπορία ανθρώπων, πράγμα που κάνει δύσκολη την ανίχνευσή του ως μορφή εκμετάλλευσης, καθώς επίσης συναντάται συχνά σε διάφορες κοινωνίες και μέχρι πρόσφατα και στη χώρα μας.

Γίνεται δεκτό ότι αναγκαστικός γάμος ως μορφή εμπορίας ανθρώπων είναι ο γάμος, για τον οποίο έχει υπάρξει αντίτιμο, π.χ. πώληση της νύφης στον σύζυγο παρά τη θέλησή της και ο οποίος οδηγεί στην εκμετάλλευση του θύματος και μέσα στην έγγαμη συμβίωση¹⁹.

IV.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Μορφή που επίσης περιλαμβάνεται στον ελληνικό Νόμο²⁰. Μπορεί να περιλαμβάνει εκμετάλλευση του θύματος για πώληση απαγορευμένων ουσιών, για κλοπές, ή άλλες απαγορευμένες από το νόμο δραστηριότητες που αποφέρουν κέρδος και στις οποίες το θύμα εξαναγκάζεται να συμμετέχει με τη χρήση από το κύκλωμα ή τους δράστες ενός από τα μέσα που αναλύθηκαν παραπάνω, τα οποία μπορεί να περιλαμβάνουν και την εξαπάτηση²¹.

V.

ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΑΙΤΕΙΑ²²

Μορφή που αφορά σε μεγάλο βαθμό ανήλικα ή υπερήλικα θύματα, ή θύματα

ΑΜΕΑ, τοξικοεξαρτημένους ή πρόσωπα με άλλες ευαλωτότητες και κατά την οποία τα «κέρδη» ή μεγάλο μέρος αυτών παρακρατείται από το κύκλωμα ή τους δράστες. Προσοχή χρειάζεται, όταν εκμεταλλευτές ανηλίκων στη μορφή αυτή φέρονται να είναι οι γονείς τους. Χρειάζεται έρευνα διαπίστωσης των συνθηκών τέλεσης για τη διακρίβωση των συνθηκών εκμετάλλευσης των ανηλίκων.

VI.

ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΤΕΚΝΟΘΕΣΙΑ²³

Δεν είναι κάθε μορφή παράνομης τεκνοθεσίας εμπορία ανθρώπων, γι' αυτό χρειάζεται και εδώ προσοχή στην ανίχνευσή της και αναφορά στον ορισμό, όπως αναλύθηκε παραπάνω.

VII.

ΕΜΠΟΡΙΟ ΟΡΓΑΝΩΝ, ΚΥΤΤΑΡΩΝ ΚΑΙ ΙΣΤΩΝ²⁴

Μορφή εμπορίας που μπορεί να συνυπάρχει με άλλες, όπως οικιακή δουλεία ή σεξουαλική εκμετάλλευση. Στην έννοια των κυττάρων υπάγεται το εμπόριο ωαρίων που μπορεί να συνυπάρχει με την παράνομη τεκνοθεσία ως μορφή εμπορίας.

VIII.

ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΗΣΗ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΓΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΝΟΠΛΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ²⁵ ή ΣΕ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ, ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΣΥΜΜΟΡΙΕΣ κλπ.

Μορφή εμπορίας που αφορά συχνότερα σε αγόρια και νεαρούς άνδρες.

Η εμπορία ανθρώπων στην Ελλάδα μέσα από τα στατιστικά του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων και καταγεγραμμένα θύματα στην ΕΕ.

Ο Εθνικός Μηχανισμός Αναφοράς για την Προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων που λειτουργεί στο Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) υπό την εποπτεία του Γραφείου Εθνικού Εισηγητή για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων (Γ.ΕΘ.ΕΙΣ.)²⁶, εκτός από αναγνωρισμένη καλή πρακτική και πολύ σημαντικός θεσμός για την αποτελεσματικότερη προστασία των θυμάτων, είναι και ο φορέας που εκδίδει τα Εθνικά στατιστικά για την εμπορία ανθρώπων μέσα από τις αναφορές που αποστέλλονται από επαγγελματίες πρώτης γραμμής σε όλη την επικράτεια. Ο Εθνικός Μηχανισμός εκδίδει στατιστικά με τη μορφή εξαμηνιαίων και ετήσιων εκθέσεων, από τις οποίες εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με το προφίλ των θυμάτων, τις μορφές και τον τόπο εκμετάλλευσης, αλλά και το είδος των υπηρεσιών προστασίας που καταφέρνουν να λάβουν τα θύματα στη χώρα.

Από τα στατιστικά του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς για το 2023 προκύπτει ότι η μορφή της σεξουαλικής εκμετάλλευσης ενηλίκων παραμένει ως πλειοψηφούσα μορφή στις καταγεγραμμένες περιπτώσεις στον ΕΜΑ με δεύτερη την εργασιακή εκμετάλλευση, ενώ η πλειοψηφία των θυμάτων είναι γυναίκες (242 από 533 καταγεγραμμένα θύματα) και κορίτσια (23). Στα ανήλικα θύματα η κυρίαρχη μορφή εκμετάλλευσης είναι η εκμετάλλευση επαιτείας²⁷. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο από τα στατιστικά της EUROSTAT φαίνεται ότι τα δύο τρίτα των θυμάτων (68%) ήταν γυναίκες και κορίτσια, ενώ και σε αυτήν την πηγή η σεξουαλική εκμετάλλευση είναι ακόμη η κυρίαρχη μορφή εκμετάλλευσης (29%)²⁸.

ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗ ΘΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΤΟ ΘΥΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

A

Αίτια του φαινομένου - Παράγοντες ώθησης και έλξης για την εμπορία ανθρώπων - Η πανδημία COVID -19 ως παράγοντας κινδύνου για την εμπορία ανθρώπων και τη δευτερογενή θυματοποίηση.

Εμβαθύνοντας στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων, εκτός από τη μελέτη των οργανωμένων εγκληματικών δικτύων παγκοσμίως, είναι ανάγκη να εξεταστούν τα αίτια που κάνουν το φαινόμενο αντί να μειώνεται, να αναπτύσσεται, καθώς και οι παράγοντες που ρυθμίζουν την έννοια της προσφοράς και ζήτησης, έννοια απαραίτητη στην κατανόηση αυτού του τόσο επικερδούς εγκλήματος. Καταρχάς η εμπορία ανθρώπων τρέφεται από μία δυναμική χαμηλού ρίσκου και υψηλού κέρδους για τα εγκληματικά δίκτυα ή τους δράστες, καθώς μπορούν να υπολογίζουν σε μεγάλα κέρδη με ελάχιστο ή καθόλου κόστος, αλλά και με ελάχιστες απώλειες λόγω της δυσκολίας στη δίωξη τους που σε μερικές περιπτώσεις οδηγεί σε ατιμωρησία. Περαιτέρω είναι σαφές ότι οι εκμεταλλευτές αναζητούν ανθρώπους που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, χωρίς νόμιμες επιλογές εργασίας ή μετακίνησης, που δεν έχουν εκπαιδευτικές ευκαιρίες και που αναζητούν έναν τρόπο να ξεφύγουν από τη βία. Αναζητούν δηλαδή, ευάλωτους ανθρώπους που είναι πιο εύκολο να ανεχθούν συνθήκες εκμετάλλευσης²⁹. Παράγοντες ώθησης για την εμπορία ανθρώπων είναι συνθήκες που επικρατούν στις χώρες καταγωγής των θυμάτων ή στο πρόσωπό τους και τα αναγκάζουν να προσφύγουν σε δίκτυα ή δράστες και να ανεχθούν την εκμετάλλευσή τους. Τέτοιοι παράγοντες είναι μεταξύ άλλων η φτώχεια, η ανεργία, τα αυταρχικά καθεστώτα, οι φυσικές καταστροφές, οι παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων και η έλλειψη ευκαιριών εκπαίδευσης στις χώρες καταγωγής, που καθιστούν τους ανθρώπους ευάλωτους στη στρατολόγησή τους από δίκτυα εκμετάλλευσης. Σε ειδικότερο πλαίσιο π.χ. για την κατανόηση ειδικότερα της εκμετάλλευσης γυναικών και κοριτσιών ή άλλων ομάδων π.χ. ΑΜΕΑ ή ΛΟΑΤΚΙ τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι οι έμφυλες ανισότητες, οι διακρίσεις και ο κοινωνικός αποκλεισμός που ωθούν τα υποκείμενα στην εναγώνια αναζήτηση ευκαιριών επιβίωσης. Αντίστοιχα, οι παράγοντες έλξης στις χώρες ή τόπους γενικότερα υποδοχής είναι η ζήτηση σε εργατικό δυναμικό με χαμηλές αμοιβές, λόγω οικονομικής κρίσης, η προσδοκία καλύτερης ζωής, ακόμα κι αν αυτό σημαίνει διαφυγή από ακραία φτώχεια για διαβίωση και εργασία σε συνθήκες απλώς λιγότερο ακραίας φτώχειας³⁰.

Στο πλαίσιο αυτό ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην επίδραση που είχε η πανδημία του COVID-19 στο φαινόμενο της εμπορίας, καθώς μία από τις σημαντικότερες συνέπειες της είναι η οικονομική ύφεση από τις πρακτικές των κυβερνήσεων να επιβάλουν περιορισμό στις μετακινήσεις και την οικονομική δραστηριότητα για να περιορίσουν τον ιό. Ο συνδυασμός της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης με τις περιορισμένες δυνατότητες νόμιμης μετανάστευσης για την αναζήτηση νόμιμης εργασίας, οδηγεί περισσότερους

ανθρώπους στην αναζήτηση ευκαιριών εργασίας από δίκτυα εμπορίας ανθρώπων³¹. Είναι πολύ σημαντικό να τονιστεί η σημασία της μεταναστευτικής νομοθεσίας που επιτρέπει τουλάχιστον ένα βασικό πλέγμα δικαιωμάτων για ανθρώπους σε μεταναστευτική ή προσφυγική εμπειρία για την πρόληψη ή/και τον περιορισμό του φαινομένου της εμπορίας.

Σε αυτό το πλαίσιο η εμβληματική υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου και Ρωσίας, αφορούσε μια πολίτη Ρωσίας, εφεξής Ρ., που πήγε στην Κύπρο να δουλέψει με «καλλιτεχνική βίτσα» σε νυχτερινό κέντρο. Ο ιδιοκτήτης του νυχτερινού κέντρου είχε κάνει αίτηση για βίτσα και άδεια εργασίας για εκείνη. Μόλις τρεις μέρες αφού άρχισε να εργάζεται στο νυχτερινό κέντρο, η Ρ. έφυγε από το διαμέρισμα που μοιραζόταν με κάποιες συναδέλφους της λέγοντας ότι κουράστηκε και ήθελε να επιστρέψει στη Ρωσία. Το αφεντικό της κατήγγειλε την Ρ. στην αστυνομία και ζήτησε την απέλασή της, ώστε να μπορέσει να κάνει αίτηση για την ίδια βίτσα για άλλο πρόσωπο. Ο ίδιος την μετέφερε στο Αστυνομικό Τμήμα Λεμεσού και ο ίδιος έπρεπε να τη συνοδεύσει την επόμενη ημέρα στο Τμήμα Αλλοδαπών. Η Ρ. μεταφέρθηκε σε ένα διαμέρισμα πέμπτου ορόφου ενός υπαλλήλου του νυχτερινού κέντρου, από όπου δεν μπορούσε να βγει, καθώς εκείνος κοιμόταν μπροστά από τη μόνη έξοδο. Σε λίγες ώρες βρέθηκε νεκρή στο δρόμο μπροστά από το κτίριο και ο θάνατός της αποδόθηκε σε πτώση. Μετά την προσφυγή του πατέρα της στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και την καταδίκη της Κύπρου και της Ρωσίας μεταξύ άλλων και για εμπορία ανθρώπων κατά το άρθρο 4 ΕΣΔΑ, η Κύπρος άλλαξε και το καθεστώς της «καλλιτεχνικής βίτσα», καθώς θεωρήθηκε ότι ευνοούσε την εμπορία ανθρώπων³².

Τέλος, γίνεται δεκτό ότι το νομικό πλαίσιο για την εποχιακή εργασία που καταστρατηγείται ή δεν εφαρμόζεται λόγω πολυπλοκότητας συμβάλλει στη διατήρηση εργαζομένων χωρίς χαρτιά, ευάλωτων στην εκμετάλλευση στον αγροτικό, τουριστικό τομέα, ενώ η ριζική αναθεώρηση των διαδικασιών μετάκλησης θα ευνοούσε τις συνθήκες νόμιμης μετακίνησης και εργασίας ειδικά για ανθρώπους από απομακρυσμένες γεωγραφικά περιοχές της Ασίας κλπ³³.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΘΥΜΑΤΩΝ ΕΜΠΟΡΙΑΣ

**Δυνητικό θύμα εμπορίας ανθρώπων (potential victim):
πρόσωπο ευάλωτο να πέσει θύμα εκμετάλλευσης.**

I. ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ

Ο εντοπισμός των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων είναι διαχρονικά μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις και βέβαια το πρώτο βήμα για την προστασία τους.

Αρχικά αυτό που πρέπει να έχει υπόψη του κάποιος που μπορεί λόγω της εργασίας του να ενδιαφέρεται για τον εντοπισμό θυμάτων εμπορίας ανθρώπων ή και οποιοσδήποτε πολίτης είναι ότι σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις ένα θύμα εμπορίας ανθρώπων θα έρθει από μόνο του να αποκαλύψει ότι είναι θύμα εμπορίας και να ζητήσει βοήθεια. Αυτό συμβαίνει για πολλούς λόγους, π.χ. φόβος απέναντι στο κύκλωμα, απειλές από το κύκλωμα να μην αποκαλύψει ποτέ το θύμα σε τρίτους την κατάσταση του, φόβο ή έλλειψη εμπιστοσύνης γενικότερα απέναντι σε κρατικές Αρχές που μπορεί να προέρχονται είτε λόγω της καταγωγής του θύματος, είτε εξαιτίας απειλών από το κύκλωμα ή τους δράστες π.χ. μην αποκαλύψεις ποτέ τη συνθήκη εκμετάλλευσής σου, γιατί θα απελαθείς.

Η αρχή του εντοπισμού των θυμάτων εμπορίας είναι η συνειδητοποίηση της συνδρομής κάποιων χαρακτηριστικών εμφάνισης ή συμπεριφοράς του προσώπου, με το οποίο αλληλεπιδρά κανείς, ώστε μετά με την εμβάθυνση σε αυτά ή/και με κατάλληλες ερωτήσεις, να διακριβωθεί αν πρόκειται όντως για θύμα εμπορίας ή αν συντρέχουν άλλες ευαλωτότητες.

Σημειώνουμε ότι οι παρακάτω γενικές ενδείξεις για την εμπορία ανθρώπων δεν είναι απαραίτητο να υπάρχουν όλες, σε όλα τα περιστατικά δυνητικών θυμάτων. Αν όμως υπάρχουν, πρέπει να υπάρξει περαιτέρω διερεύνηση του περιστατικού για τη διακρίβωση του αν όντως συντρέχει ή όχι εκμετάλλευση του προσώπου.

Ενδείξεις σωματικές – ψυχολογικές ή/και συμπεριφοράς που μπορεί να υποδηλώνουν ζωή και εργασία υπό καθεστώς εκμετάλλευσης είναι:

- Το άτομο δείχνει υποσιτισμένο ή ακραία κουρασμένο, πράγμα που μπορεί να υποδηλώνει εργασία χωρίς διαλείμματα και απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης
  - Έχει σημάδια στο σώμα που μπορεί να σημαίνουν κακοποίηση ή περιορισμό, π.χ. σημάδια από σχοινί ή χειροπέδες, μώλωπες, εκδορές κλπ.
  - Παραμελημένα προβλήματα υγείας, που μπορεί να συνδέονται με ορισμένες μορφές εργασίας ή περιορισμού
  - Παραμελημένη εμφάνιση
  - Νευρική συμπεριφορά
  - Προβλήματα μνήμης, κενά στην αφήγηση σε συγκεκριμένα σημεία που αφορούν π.χ. την εργασία ή το ταξίδι προς τη χώρα προορισμού ή την καθημερινότητά του
  - Άγχος, φόβος, ή και επιθετικότητα απέναντι στις αρχές
  - Αποφυγή άμεσης οπτικής επαφής με τον συνομιλητή
  - Ύπαρξη άλλου προσώπου που είναι ή επιδιώκει να είναι συνεχώς με το θύμα και να απαντάει για λογαριασμό του
  - Το άτομο δεν έχει τα νομιμοποιητικά έγγραφά του στην κατοχή του ή δεν είχε ποτέ ταξιδιωτικά ή νομιμοποιητικά έγγραφα
  - Το άτομο δεν γνωρίζει το νομικό του καθεστώς στη χώρα ή δεν θέλει να το αποκαλύψει
  - Το άτομο βρίσκεται αρκετό χρόνο στη χώρα, αλλά δεν γνωρίζει τη γλώσσα ή γνωρίζει μόνο ορολογία που σχετίζεται με κάποια συγκεκριμένη εργασία
  - Το άτομο δεν γνωρίζει πού βρίσκεται, πού κατοικεί και πώς ήρθε στην τοποθεσία που γίνεται το ραντεβού, ή συνάντηση κλπ. ή πώς θα γυρίσει στο μέρος όπου κατοικεί
  - Το άτομο βρέθηκε ή κατοικεί σε μέρος που είναι γνωστό ότι υπάρχει κάποιου είδους εκμετάλλευση ή προέρχεται από χώρα που θεωρείται πηγή θυμάτων εκμετάλλευσης
- ΠΡΟΣΟΧΗ!** Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να γίνεται προσεκτική διερεύνηση και να αποφεύγεται ο στιγματισμός των ανθρώπων που προέρχονται από συγκεκριμένες χώρες – περιοχές.
- Το άτομο φαίνεται να μην έχει καμία κοινωνική επαφή, ζει απομονωμένο, χωρίς προσωπική ζωή ή ελεύθερο χρόνο.
- Θα λέγαμε ότι γενική ένδειξη της εμπορίας ανθρώπων είναι όποια υποδηλώνει ότι υπάρχει κάποια μορφή εξάρτησης του προσώπου από άλλον/ άλλους, ότι το πρόσωπο δεν έχει τον έλεγχο της ζωής και της υγείας του.**

II. ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ - ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΑΝΑ ΜΟΡΦΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

Οι ειδικές ενδείξεις της εμπορίας αναφέρονται σε ειδικότερα χαρακτηριστικά που μπορεί να φέρει ένα πρόσωπο ανάλογα με την εκμετάλλευση, την οποία υφίσταται ή έχει υποστεί. Για να μας αναφερθούν οι ειδικές συνθήκες από τα πρόσωπα που υποψιαζόμαστε ότι είναι ή έχουν υπάρξει θύματα εμπορίας δεν αρκεί μόνο η παρατήρηση, αλλά πρέπει στις περισσότερες περιπτώσεις να κάνουμε περαιτέρω ερωτήσεις για τις συνθήκες ζωής και εργασίας τους.

Σεξουαλική εκμετάλλευση

- Παραμελημένα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα
- Φύλο και ηλικία
- Επανειλημμένες αμβλώσεις
- Μετακίνηση σε ομάδες με άλλες γυναίκες που δεν μιλούν την ίδια γλώσσα
- Ρούχα που παραπέμπουν σε σεξεργασία
- Γνώση σεξουαλικής ορολογίας με παράλληλη μη γνώση της γλώσσας της χώρας υποδοχής
- Τατουάζ ή άλλα σημάδια που μπορεί να δηλώνουν ότι το θύμα είναι «ιδιοκτησία» του κυκλώματος ή του δράστη
- Συνεχής συνοδεία στις μετακινήσεις
- Το άτομο αναφέρει ότι κοιμάται εκεί που δουλεύει και ότι παρακρατείται όλη η αμοιβή του

Εργασιακή εκμετάλλευση

- Τα άτομα δεν μπορούν να επιλέξουν την κατοικία τους και μένουν πολλοί μαζί στον τόπο εργασίας τους χωρίς να φεύγουν καθόλου ή να φεύγουν σπάνια από εκεί
- Διαβιούν σε ακατάλληλες συνθήκες, σε αποθήκες ή χωράφια
- Φαίνεται να μην έχουν το σωστό εξοπλισμό για την εργασία τους, π.χ. δεν έχουν γάντια ή άλλο προστατευτικό εξοπλισμό ενώ χρειάζεται ή δεν είναι κατάλληλα ντυμένα
- Δεν έχουν σύμβαση εργασίας, δεν αμείβονται ή επιστρέφουν όλη ή μεγάλο μέρος της αμοιβής τους για νοίκι ή λογαριασμούς στον εργοδότη τους ή πληρώνουν χρηματικά «πρόστιμα» στον εργοδότη που τα αποφασίζει ο ίδιος αυθαίρετα
- Εξαρτώνται από τον εργοδότη για τη μετακίνησή τους

- Δουλεύουν πάρα πολλές ώρες
- Δεν μπορούν να κινηθούν ελεύθερα
- Υπάρχουν μέσα επιτήρησής τους κατά την τέλεση της εργασίας τους
- Τρώνε αποφάγια ή ακατάλληλο φαγητό

Οικιακή δουλειά

- Μένουν στο σπίτι του εργοδότη τους
- Είναι διαθέσιμα 24/7 χωρίς προσωπικό χρόνο ή χρόνο ανάπαυσης
- Δεν τους επιτρέπεται να βγουν από το σπίτι χωρίς συνοδεία
- Τους έχουν παρακρατηθεί τα νομιμοποιητικά έγγραφα
- Τρώνε τα αποφάγια της οικογένειας, δεν έχουν προσωπικό χώρο, κοιμούνται στο σαλόνι ή την κουζίνα
- Υφίστανται κακοποίηση, σωματική, ψυχολογική, σεξουαλική

Αναγκαστική επαιτεία και συμμετοχή σε εγκληματικές δραστηριότητες

- Πρόκειται για παιδιά, ηλικιωμένους,

ΑΜΕΑ ή τοξικοεξαρτημένα πρόσωπα που ζητιανεύουν στο δρόμο ή σε μέσα μαζικής μεταφοράς ή μεταφέρουν παράνομες ουσίες

- Έχουν σημάδια σωματικής βίας ή παραμέλησης
- Είναι παιδιά της ίδιας εθνικότητας ή καταγωγής που μετακινούνται σε πολυπληθείς ομάδες με λίγους ενήλικους
- Είναι ασυνόδευτα ανήλικα που τα «βρήκε» κάποιος ενήλικος της ίδιας εθνικότητας
- Είναι παιδιά που διαμένουν με ενηλίκους που δεν είναι οι γονείς τους
- Μετακινούνται καθημερινά διανύοντας μεγάλες αποστάσεις
- Υφίστανται τιμωρίες αν δεν μαζέψουν αρκετά χρήματα ζητιανεύοντας

Για τα ανήλικα θύματα εμπορίας, αρκεί όπως είπαμε να συντρέχει μία ενέργεια και ο σκοπός της εκμετάλλευσης, για να στοιχειοθετείται εμπορία. Οι παρακάτω ενδείξεις μπορεί να σημαίνουν ότι το ανήλικο που έχουμε μπροστά μας είναι θύμα εκμετάλλευσης. Σε κάθε περίπτωση, αν κάποιο από τα παρακάτω συντρέχει, πρέπει να διερευνήσουμε περαιτέρω:

- Παιδιά χωρισμένα από γονείς ή κηδεμόνες που δεν έχουν επαφή μαζί τους

- Αντιδράσεις που δεν ανταποκρίνονται στο στάδιο ανάπτυξής τους. π.χ. παλιμπαιδισμός, νυχτερινή ενούρηση σε ηλικία που φυσιολογικά δεν συμβαίνει, παιδιά ιδιαίτερα φοβισμένα ή νευρικά ή αντίθετα ιδιαίτερα άνετα στην αλληλεπίδραση με αγνώστους κλπ
- Παιδιά χωρίς πρόσβαση στην εκπαίδευση
- Παιδιά χωρίς ελεύθερο χρόνο για παιχνίδι
- Παιδιά χωρίς κοινωνικές επαφές με άλλους ανηλίκους εκτός εργασίας
- Παιδιά που μένουν μακριά από άλλα παιδιά σε ακατάλληλα καταλύματα
- Παρουσία παιδικών αντικειμένων όπως παιδικά ρούχα, παιχνίδια σε ακατάλληλα μέρη, όπως αποθήκες εργοστασίων ή βιοτεχνιών ή οίκους ανοχής
- Παιδιά που έχουν στην κατοχή τους αριθμούς ΡΑΔΙΟΤΑΞΙ
- Παιδιά που ταξιδεύουν μόνα τους ή με ενήλικους που δεν είναι γονείς ή συγγενείς τους³⁴

Επικοινωνία με θύματα εμπορίας ανθρώπων
- Προσεγγίσεις των θυμάτων εμπορίας
(τραύμα, οπτική του φύλου, διαθεματική προσέγγιση)

Όπως είδαμε, ο εντοπισμός των θυμάτων είναι το πρώτο ζητούμενο στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων και αποτελεί μια ιδιαίτερη διαδικασία. Ακόμα κι αν κάποιος επαγγελματίας είναι σε θέση να αναγνωρίσει τα πρώτα σημάδια, τις γενικές ενδείξεις, η πορεία για τη διακρίβωση των ειδικών ενδείξεων μέσω περισσότερων ερωτήσεων και η πιθανή αποκάλυψη της εμπειρίας από το θύμα ή η προσπάθεια ενημέρωσης του θύματος από τον επαγγελματία που τον πλαισιώνει ότι βιώνει μια συνθήκη εμπορίας είναι συνήθως μια μακρά διαδικασία που απαιτεί τη δημιουργία μιας σχέσης με το πιθανό θύμα. Η δημιουργία της σχέσης, ανάμεσα στον επαγγελματία και στο θύμα, συνήθως παίρνει χρόνο ή επαναλαμβανόμενα ραντεβού που δεν είναι πάντα δυνατό να πραγματοποιούνται, ειδικά όταν η προσπάθεια εντοπισμού γίνεται σε πλαίσια επείγοντος, ιατρικών ραντεβού, καταγραφής στοιχείων κλπ. Σε κάθε περίπτωση είναι σημαντικό να αποκτώνται δεξιότητες επικοινωνίας με ανθρώπους σε ευαλωτότητα και ειδικά με θύματα εμπορίας ανθρώπων που μας ενδιαφέρει εδώ.

Η επικοινωνία με ένα θύμα εμπορίας ανθρώπων μπορεί να είναι ιδιαίτερα δύσκολη και σε κάθε περίπτωση δεν είναι μονοσήμαντη. Χρειάζεται διαρκής εκπαίδευση και εμπειρία στο πεδίο.

Τα θύματα εμπορίας έχουν συχνά υποστεί βλάβες παρόμοιες με θύματα άλλων εγκλημάτων. Αυτό που διαφοροποιεί την εμπειρία ενός θύματος εμπορίας είναι ότι ενώ στις άλλες περιπτώσεις εγκλημάτων τα θύματα πλήττονται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, τα θύματα εμπορίας συνήθως έχουν βιώσει πολλαπλές βλάβες, από διακριτά αδικήματα που διαπράττονταν για μεγάλο χρονικό διάστημα, μήνες ή και χρόνια. Μπορεί να έχουν υποστεί πολλαπλή κακοποίηση, ψυχολογική βία, εγκλεισμό, απειλές, ξυλοδαρμούς, βιασμούς ως μέσα για την εκμετάλλυσή τους, ενώ και η ίδια η φύση της εργασίας που παρείχαν ήταν τραυματική αλλά και η ευαλωτότητά τους έχει συνήθως βαθιές ρίζες, από τη χώρα καταγωγής ή την παιδική τους ηλικία.

Αυτό που συνήθιστα χαρακτηρίζει λοιπόν ένα θύμα εμπορίας ανθρώπων και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την αλληλεπίδραση και επικοινωνία μαζί του και πρέπει να λαμβάνεται υπόψη είναι το τραύμα.

«Τραύμα» σημαίνει πληγή.

Στην ιατρική αλλά και στην ψυχολογία, η έννοια του τραύματος αναφέρεται σε σημαντικές σωματικές ή ψυχικές βλάβες, συμπεριλαμβανομένων των απειλών για τη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα. Όπως το διατύπωσε η Judith Herman το τραύμα είναι «μια προσωπική αναμέτρηση με το θάνατο και τη βία³⁵». Πολλά θύματα εμπορίας ανθρώπων έχουν υποστεί ψυχολογικό τραύμα, με συμπτώματα που μπορεί να κυμαίνονται από

κατάθλιψη, που συχνά συνοδεύεται από ατονία ή καθήλωση, έως κρίσεις πανικού και ακραία συναισθηματικότητα. Συχνά τα θύματα προσπαθούν να αποστασιοποιηθούν ψυχικά από τις τρομακτικές και ταπεινωτικές εμπειρίες τους μέσω της υποτίμησής τους, της απώλειας μνήμης και της αποστασιοποίησης (θυμηθείτε τα κενά μνήμης που αναφέραμε στις ενδείξεις). Πολλοί προσπαθούν να μουδιάσουν τα συναισθήματα του άγχους μέσω του αλκοόλ και των ναρκωτικών. Επίσης, η διαταραχή μετατραυματικού στρες (PTSD) είναι εξαιρετικά συχνή μεταξύ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων³⁶.

Όπως είδαμε οι γυναίκες και τα κορίτσια αποτελούν την πλειοψηφία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, πράγμα που προσδίδει στην εμπορία ανθρώπων τον χαρακτήρα του έμφυλου εγκλήματος. Οι γυναίκες και οι άνδρες δεν πέφτουν θύματα εμπορίας με τον ίδιο τρόπο ή για τον ίδιο λόγο και η εμπειρία τους από την εμπορία ανθρώπων μπορεί να είναι πολύ διαφορετική³⁷. Είναι χρήσιμο να ξέρουμε ότι η εμπορία ανθρώπων μπορεί να είναι μεταξύ άλλων και μια ιδιαίτερη μορφή έμφυλης βίας, δηλαδή μιας βίας που στρέφεται εναντίον ενός ατόμου λόγω του φύλου του ή η βία που πλήττει δυσανάλογα τα άτομα ενός συγκεκριμένου φύλου, στην περίπτωση αυτή των γυναικών – κοριτσιών.

Η επίγνωση αυτού του χαρακτηριστικού είναι σημαντική, καθώς μας επιτρέπει να εμβαθύνουμε περισσότερο στις έμφυλες δυναμικές του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων κατανοώντας το καλύτερα. Για παράδειγμα είναι σημαντικό να ξέρουμε ότι οι περισσότερες γυναίκες ή κορίτσια πέφτουν θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης ενώ συχνά στο ίδιο περιστατικό συντρέχει και εκμετάλλευση με τη μορφή της οικιακής δουλειάς, μορφές που έχουν τις ρίζες τους σε πατριαρχικές αντιλήψεις και έμφυλες ανισότητες. Ακόμα, είναι χρήσιμο να ξέρουμε ότι η συζήτηση, θεωρητική αλλά και νομοθετική για τη σεξουαλική εκμετάλλευση συνδέεται με την ίδια συζήτηση για την πορνεία ή ότι σε μερικές περιπτώσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης γυναικών, οι τελευταίες μπορεί για λόγους επιβίωσης ή άλλους να ανέβουν την ιεραρχία του κυκλώματος και να γίνουν στρατολογήτριες νέων θυμάτων.

Εκτός από το φύλο, υπάρχουν και άλλες παράμετροι που συνυπάρχουν στο πρόσωπο των θυμάτων και καθορίζουν το προφίλ τους. Έτσι, κατά την προσέγγιση θυμάτων εμπορίας οι επαγγελματίες θα πρέπει να έχουν υπόψη τους το περιβάλλον από το οποίο αυτά προέρχονται, τις κοινωνικές, φυλετικές, οικονομικές, πολιτισμικές διαστάσεις της εμπειρίας τους και το πώς αυτές αλληλεπιδρούν με τις αντιδράσεις τους, τις πεποιθήσεις τους κλπ.

Τέλος, στην επαφή με θύματα εμπορίας ανθρώπων θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι τα τελευταία έχουν υποστεί σωρεία παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία θα πρέπει να γίνονται σεβαστά από τους επαγγελματίες σε κάθε βήμα.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟ ΘΥΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Παραδείγματα

Η επίγνωση όλων των παραπάνω διαμορφώνει την αντίληψη για την ιδιαίτερη κατάσταση ενός θύματος εμπορίας. Συνοψίζοντας, ένας άνθρωπος που έχει υποστεί ή βρίσκεται σε κατάσταση εμπορίας μπορεί να έχει υπάρξει θύμα συνεχούς και απρόβλεπτης βίας, να νιώθει ντροπή, φόβο, εξάρτηση από το κύκλωμα ή τον δράστη της εκμετάλλευσης λόγω συναισθηματικής χειραγώγησης, πλύσης εγκεφάλου, άρνησης, απομόνωσης, φόβου αλλά και ιδιαίτερης ικανότητας προσαρμογής.

Οι επαγγελματίες που έρχονται σε επαφή με ένα πιθανό θύμα εμπορίας ανθρώπων οφείλουν να έχουν όλα αυτά τα ενδεχόμενα στο μυαλό τους και να προσπαθήσουν μέσα στο πλαίσιο της ιδιότητάς τους, του αιτήματος του προσώπου και του χρόνου που έχουν στη διάθεσή τους, να χτίσουν μια σχέση μαζί του η οποία να οδηγήσει στην προστασία του καταρχάς, στη συνέχεια στην πιθανή αποκάλυψη της εκμεταλλευτικής συνθήκης και τη συνεργασία με τις αρχές για τη δίωξη των δραστών όπου αυτό είναι δυνατό και εφικτό και πάντα με τη συναίνεση του θύματος.

Οι αρχές που πρέπει να διέπουν την επικοινωνία με δυνητικά ή πιθανά θύματα εμπορίας ανθρώπων είναι μεταξύ άλλων:

- Η αρχή της μη πρόκλησης βλάβης (do no harm), δηλαδή ακόμα και αν δεν καταφέρει ο επαγγελματίας να βελτιώσει την κατάσταση του θύματος, να μην το βάλει σε κίνδυνο ή χειροτερεύσει την κατάστασή του.
- Ο σεβασμός και η αρχή της ενεργητικής ακρόασης: να ακούει ο επαγγελματίας το θύμα προσεκτικά αλληλεπιδρώντας μαζί του, απαντώντας απλά και ειλικρινά σε ό,τι ερωτάται έχοντας ως κεντρικό στόχο τη δημιουργία μιας αμφίδρομης σχέσης παροχής πληροφοριών. Στο πλαίσιο αυτό ο επαγγελματίας είναι καλό να συστήνεται στην αρχή της πρώτης συνεδρίας, να ενημερώνει για το ρόλο του με απλά λόγια και για το πώς θα κυλήσει η συνεδρία, να διαβεβαιώνει το πρόσωπο που έχει απέναντί του για το απόρρητο της διαδικασίας και να επιβεβαιώνει την κατανόηση του συνομιλητή του για όσα ακούει τακτικά κατά τη διάρκεια της συνεδρίας.
- Η αρχή της ενσυναίσθησης σε σχέση με όσα έχει βιώσει ή βιώνει το θύμα και με τις συνθήκες ζωής του. Η έννοια αυτή περιλαμβάνει την ικανότητα του επαγγελματία να μην επικρίνει το θύμα, χωρίς τη χρήση ερωτήσεων π.χ. Γιατί δεν έφευγες τότε; Γιατί τον/τους ακολούθησες; Πώς είναι δυνατόν να ανέχτηκες/ανέχεσαι κάτι τέτοιο; Περιλαμβάνει επίσης την ικανότητα του επαγγελματία να μιλάει με απλά, ζεστά λόγια

για το οτιδήποτε χρειαστεί να επικοινωνήσει με το θύμα χωρίς τη χρήση περίπλοκων ορολογιών που μπορεί να φοβίσουν το θύμα και να μειώσουν την εμπιστοσύνη του. Ενσυναίσθηση επίσης σημαίνει η βαθιά κατανόηση ότι ένα δυνητικό ή θύμα εμπορίας ανθρώπων δεν είναι πάντα εύκολο να αλλάξει την εικόνα που έχει για τον εαυτό του και για τη μοίρα του, ή ένα θύμα εμπορίας που έχει καταφέρει να ξεφύγει από την εκμετάλλευσή του, να μη θέλει να ασχοληθεί με αυτό το διάστημα της ζωής του και να επιθυμεί την πρακτική τακτοποίηση των υποθέσεών του, για να συνεχίσει τη ζωή του. Επίσης σημαίνει την επίγνωση ότι ένας άνθρωπος που έχει ζήσει σε συνθήκες εκμετάλλευσης δεν μπορεί να μην ορίζει τον εαυτό του μόνο ως θύμα. Σε κάθε βήμα της σχέσης μας μαζί του οφείλουμε να παράσχουμε πλήρη ενημέρωση για το τι θα πράξουμε, να αποφασίζουμε μαζί του αν είναι ενήλικος και να έχουμε τη συναίνεσή του. Προτείνουμε πράγματα και δίνουμε συμβουλές ρεαλιστικές για το επίπεδο ζωής και τις συνθήκες διαβίωσης του ατόμου και όχι ανεδαφικές προτροπές που δεν μπορεί να τηρήσει. Στο ίδιο πλαίσιο ο επαγγελματίας πρέπει να έχει υπόψη του, ανάλογα με τη δυσκολία του περιστατικού ότι μπορεί να μην καταφέρει να πει όσα είχε σχεδιάσει πριν τη συνάντηση ή ακόμα και να μην καταφέρει να πάρει πλήρες ιστορικό από τον άνθρωπο, καθώς μπορεί να υπάρχουν θέματα άμεσης παρέμβασης, π.χ. ιατρικά ή ρουχισμού ή σίτισης ή ακόμα και γιατί το θύμα κουράστηκε ή δεν θέλει να συνεχίσει. Στην περίπτωση αυτή δεν επιμένουμε, δηλώνουμε ρητά τη διαθεσιμότητά μας και επιτρέπουμε στο θύμα να αποχωρήσει.

- Συνειδητοποίηση ιδίων συναισθημάτων - Όρια: Ακόμα και αν είμαστε σίγουροι ότι μπροστά μας έχουμε ένα πιθανό θύμα εμπορίας ανθρώπων, το οποίο θέλουμε και πιστεύουμε ότι είμαστε σε θέση να σώσουμε, πρέπει ταυτόχρονα να είμαστε σε θέση να καταλάβουμε ότι ίσως δεν μπορούμε ή δεν μπορέσουμε σήμερα. Επίσης, είναι απαραίτητο να είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε δικά μας συναισθήματα που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την αποτελεσματική επικοινωνία με τον άνθρωπο που έχουμε απέναντί μας. Π.χ. μπορεί να είμαστε κουρασμένοι, να μην αντέχουμε, να θυμώνουμε με την ανταπόκριση του συνεντευξιζόμενου ή με όσα έχει υποστεί. Η άρνηση των συναισθημάτων αυτών θα βλάψει παρά θα βοηθήσει τον στόχο μας που είναι η εδραίωση μιας ειλικρινούς επικοινωνίας. Σε συνδυασμό με την αρχή της μη πρόκλησης βλάβης αλλά και για τη δική μας ασφάλεια, έχουμε π.χ. επίγνωση ότι ίσως θα έπρεπε να μη συνεχίσουμε τη λήψη του ιστορικού, να κάνουμε ένα διάλειμμα, ή ότι ένα πιθανό θύμα εμπορίας μπορεί να συνοδεύεται από κάποιο μέλος του κυκλώματος ή να έχει αυστηρό περιθώριο επιστροφής. Δεν επιμένουμε να κάνουμε κάτι που δεν μπορούμε ή να το κρατήσουμε βάζοντας σε κίνδυνο το ίδιο, εμάς και τη διαδικασία που έχουμε ξεκινήσει. Δηλώνουμε σταθερά τη διαθεσιμότητά μας και περιμένουμε την επόμενη συνάντηση ενώ προετοιμαζόμαστε γι' αυτή, π.χ. με κάποιο σχέδιο παραπομπών κλπ³⁸.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η έννοια της πολιτισμικής επάρκειας «που μερικές φορές αποκαλείται - ή συνδέεται στενά με την - πολιτισμική ευαισθητοποίηση, πολιτισμική ευαισθησία, πολιτισμική ταπεινότητα και πολιτισμική ασφάλεια, αναφέρεται στην αναστοχαστική, αναπτυξιακή και πολυδιάστατη διαδικασία που επιτρέπει στους/στις επαγγελματίες να επικοινωνούν, να συνεργάζονται και να εργάζονται αποτελεσματικά σε διαπολιτισμικές ή πολιτισμικά ποικιλόμορφες καταστάσεις³⁹».

Στο πλαίσιο της εμπορίας ανθρώπων η άσκηση στην πολιτισμική επάρκεια θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε τους τρόπους με τους οποίους οι πολιτισμικές διαφορές μπορούν να επηρεάζουν τον τρόπο επικοινωνίας μας με το θύμα, ώστε να μπορούμε έγκαιρα να τους αντιλαμβανόμαστε και όπου είναι δυνατόν, να τους ξεπερνάμε. Οι διαφορές αυτές μπορεί να είναι γλωσσικές ή άλλες. Π.χ. η γνώση ότι στη Νιγηρία είναι πολύ δυνατή η έννοια της πνευματικότητας και ενίοτε της μαγείας, μας εμποδίζει από το να χλευάσουμε ή να θεωρήσουμε αναξίοπιστα αφήγηση ένα από τα πιο δυνατά μέσα εξαναγκασμού γυναικών που εξαναγκάζονται στη σεξουαλική εκμετάλλευση, την πρακτική «τζούτζου»⁴⁰.

Προφανώς πολύ σημαντικό ρόλο στην επικοινωνία με το θύμα έχει φυσικά η παρουσία διερμηνέα/διαπολιτισμικού διαμεσολαβητή, όπου αυτό είναι απαραίτητο. Η τριγωνική σχέση επαγγελματία/διερμηνέα/συνεντευξιαζόμενου αναπτύσσει άλλες δυναμικές που καθορίζουν την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας και ο τρόπος που ο διερμηνέας καταλαβαίνει και μεταφέρει τα νοήματα επιδρά καταλυτικά στην έκβαση της συνομιλίας και της σχέσης μεταξύ των συνομιλητών.

- Όπου είναι δυνατόν, θα πρέπει να απασχολούνται επαγγελματίες ή/ και εκπαιδευμένοι διερμηνείς και ει δυνατόν να έχει προηγηθεί μια μικρή διαβούλευση μεταξύ διερμηνέα και επαγγελματία για το περιστατικό, αλλά και διερεύνηση για το αν το συνεντευξιαζόμενο πρόσωπο έχει προτίμηση για το φύλο του διερμηνέα.
- Πριν ξεκινήσει η συνέντευξη γίνονται οι συστάσεις, ο καθορισμός των ρόλων και η υπενθύμιση της εμπιστευτικότητας των πληροφοριών και για τον διερμηνέα.
- Σε όλη τη διάρκεια της συνομιλίας με διερμηνέα ο επαγγελματίας «ελέγχει» όσο μπορεί το πώς φαίνεται να αισθάνεται ο συνεντευξιαζόμενος αλλά και ο διερμηνέας, επεμβαίνει όπου χρειάζεται ώστε να διασφαλίσει την κατά το δυνατόν καλύτερη κατανόηση και επικοινωνία, μιλάει με απλά λόγια, ήρεμα και με υπομονή.
- Απευθύνεται στο συνεντευξιαζόμενο άτομο και διατηρεί την άμεση οπτική επαφή μαζί του και όχι πλαγίως δια του διερμηνέα, π.χ. χωρίς «πες του/της», ή «ρώτα τον/την».

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΑΝΗΛΙΚΑ ΘΥΜΑΤΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ

Η προσέγγιση ανηλικών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων θα πρέπει να γίνεται κατά το δυνατόν από ειδικά εκπαιδευμένους επαγγελματίες, καθώς οι λειτουργίες της μνήμης και της αφήγησης εξαρτώνται από το στάδιο ανάπτυξης που βρίσκεται το παιδί και επηρεάζονται πάρα πολύ από το τραύμα που πιθανόν έχει βιώσει ή βιώνει και που πιθανότατα έχει οδηγήσει σε εξασθένηση και όχι ενίσχυση της μνήμης, σε αποσύνδεση, αυξημένη διεγερσιμότητα αποφυγή αφήγησης, «μούδιασμα γενικής απαντητικότητας⁴¹» και αποφυγή ανάκλησης των στρεσογόνων περιστατικών. Όλα τα παραπάνω είναι δυνατόν να οδηγήσουν στη μη ανίχνευση περιστατικών εμπορίας ανθρώπων σε ανήλικους, επομένως είναι αναγκαία η διαρκής εκπαίδευση του προσωπικού που έρχεται σε επαφή μαζί τους αλλά και η εκπόνηση εργαλείων για την ανίχνευση και εντοπισμό σχετικών περιστατικών. Η συνέντευξη με το ανήλικό δυνητικό θύμα εμπορίας ανθρώπων πρέπει να γίνεται σε κατά το δυνατόν ειδικά διαμορφωμένο χώρο που να ευνοεί την ηρεμία και την εμπιστοσύνη.

Εκτός από τις αρχές επικοινωνίας που αναφέραμε παραπάνω, ο επαγγελματίας που θα μιλήσει με τον ανήλικό καλό είναι σε γενικές γραμμές:

- Να δώσει χρόνο στην επικοινωνία χωρίς να βιάζεται
- Να εξηγήσει στο παιδί τον ρόλο του και να το καθησυχάσει
- Να έχει ως πρώτο μέλημα την άνεση του παιδιού
- Να κάνει διαλείμματα
- Να κάνει ανοιχτού τύπου ερωτήσεις λαμβάνοντας υπόψη του και το γεγονός ότι ένα παιδί μπορεί να μην πει τίποτα, αν δεν έχει να απαντήσει σε κάτι συγκεκριμένο ή ότι μπορεί να πει ό,τι το ίδιο θεωρεί ότι ο ενήλικος θα θέλει να ακούσει
- Να δίνει σημασία στη γλώσσα του σώματος του ίδιου και του παιδιού
- Να χρησιμοποιεί απλή, φιλική προς το παιδί γλώσσα χωρίς ορολογίες που δεν θα καταλάβει⁴²

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΘΥΜΑΤΩΝ

Πιθανό θύμα εμπορίας ανθρώπων: το πρόσωπο που βάσει του ιστορικού του, έχει πέσει θύμα εμπορίας, αλλά δεν έχει (ακόμα) αναγνωριστεί επίσημα από τις Αρχές.

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΘΥΜΑΤΩΝ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφού εντοπίσουμε ένα θύμα εμπορίας και κατά τη διάρκεια της σχέσης που έχουμε αναπτύξει μαζί του, ακολουθεί η επιλογή του σχεδίου προστασίας του. Τόσο στον εντοπισμό και την επικοινωνία με το θύμα, όσο και στον σχεδιασμό της προστασίας του θύματος, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι διαφορετικές ανάγκες έχει ένα θύμα που βρίσκεται ακόμα σε κατάσταση εμπορίας και διαφορετικές ένα πρόσωπο που έχει ξεφύγει από τη συνθήκη της εκμετάλλευσής του, ειδικά αν αυτό έχει συμβεί πριν από κάποιο χρονικό διάστημα και έχει εδραιωθεί η απομάκρυνσή του από το κύκλωμα. Είναι προφανές λ.χ. ότι αν εντοπιστεί ένα θύμα σε εκμετάλλευση, θα πρέπει να διασφαλιστεί η απομάκρυνσή του από το κύκλωμα, με εξεύρεση στέγης κλπ., μπορεί να χρειάζεται ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και ψυχολογική υποστήριξη, επείγουσα νομική συμβουλευτική και διερεύνηση του ενδεχομένου συνεργασίας με τις Αρχές για τη δίωξη των δραστών και της επιδίωξης του επίσημου χαρακτηρισμού του ως θύματος εμπορίας κλπ., ώστε να εξασφαλιστεί και η νόμιμη παραμονή στη χώρα, αν πρόκειται για πολίτη τρίτης χώρας. Συμπληρωματικά, εφόσον εντοπιστεί θύμα που έχει διαφύγει της εκμεταλλευτικής συνθήκης, μπορεί να συντρέχει ανάγκη ψυχολογικής υποστήριξης, νομικής συμβουλευτικής για τη νομιμοποίηση της παραμονής και την επιδίωξη του επίσημου χαρακτηρισμού του κλπ.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΘΥΜΑΤΩΝ

Αναγνωρισμένο θύμα: Θύμα με επίσημη αναγνώριση από τις αρμόδιες αρχές (έκδοση πράξης χαρακτηρισμού από τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών).

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΘΥΜΑΤΩΝ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Μετά τον εντοπισμό ενός πιθανού θύματος εμπορίας, γίνεται η εκπόνηση ενός εξατομικευμένου σχεδίου προστασίας του με τη συνεργασία του ίδιου και του επαγγελματία που το πλαισιώνει. Η έννοια του εξατομικευμένου σχεδίου δράσης υποδηλώνει ότι οι λύσεις που προκρίνονται δεν μπορεί να είναι ίδιες για όλα τα θύματα και πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε περίπτωσης, το φύλο, την ηλικία, την καταγωγή, τη νομική κατάσταση, την κατάσταση της υγείας του κλπ.

Στην προστασία περιλαμβάνονται η στέγαση, η ιατροφαρμακευτική φροντίδα, η ψυχολογική υποστήριξη/ψυχοθεραπεία, η κοινωνική υποστήριξη και η νομική συμβουλευτική και εκπροσώπηση. Τα παραπάνω αντιστοιχούν σε δικαιώματα των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων που προβλέπονται στο Νόμο.

Το π.δ.233/2003 προβλέπει δικαιώματα του θύματος εμπορίας ανεξάρτητα από το αν έχει χαρακτηριστεί επίσημα ως τέτοιο από τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών. Τα δικαιώματα αυτά αφορούν μέτρα προστασίας και ασφάλειας θυμάτων και των χώρων που αυτά διαμένουν (άρ. 4 παρ. 1 Π.Δ. 233/2003), συνδρομή από την αστυνομία στη μετακίνηση αν συντρέχουν λόγοι ασφάλειας (άρ. 4 παρ. 2 Π.Δ. 233/2003), Νομική βοήθεια και διερμηνεία (άρ. 8 Π.Δ. 233/2003), ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη (άρ. 7 Π.Δ. 233/2003). Ο Ν. 5038/2023 περιέχει την πρόβλεψη για τον επίσημο χαρακτηρισμό του θύματος εμπορίας από τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών και τα δικαιώματα που απορρέουν από το χαρακτηρισμό αυτό. Η διαδικασία του επίσημου χαρακτηρισμού ενός θύματος

εμπορίας ανθρώπων από τον Εισαγγελέα γίνεται με δύο τρόπους που και οι δύο προβλέπονται στο άρθρο 4 του εν λόγω Νόμου.

- Ο χαρακτηρισμός «θύμα εμπορίας ανθρώπων» αποδίδεται με πράξη του αρμόδιου Εισαγγελέα Πρωτοδικών, τόσο αμέσως μετά την κίνηση της ποινικής δίωξης για έγκλημα που προβλέπεται στο άρθρο 323Α, στις παρ. 1 και 3 του άρθρου 339, στις παρ. 1 και 2 του άρθρου 342, στην παρ. 2 του άρθρου 348, στα άρθρα 348Α, 348Β, 349 και 351Α του Ποινικού Κώδικα, όσο και πριν ασκηθεί ποινική δίωξη για κάποιο από αυτά τα αδικήματα. Στην τελευταία περίπτωση, για την έκδοση της εν λόγω πράξης απαιτείται έγγραφη γνωμάτευση που συντάσσεται από δύο (2) επιστήμονες με ειδικότητα ψυχιάτρου, ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού, οι οποίοι υπηρετούν σε Υπηρεσία ή σε Μονάδα Προστασίας και Αρωγής των άρθρων 2, 3 και 4 του π.δ. 233/2003 (Α' 204) ή στην Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής ή σε Μη Κυβερνητική Οργάνωση ή στον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης ή σε διεθνείς οργανώσεις ή σε άλλους εξειδικευμένους και αναγνωρισμένους από το κράτος φορείς προστασίας και αρωγής, σύμφωνα με τα οριζόμενα στα άρθρα 2, 3 και 4 του π.δ. 233/2003.
- **Η πράξη χαρακτηρισμού εκδίδεται ανεξαρτήτως του εάν το θύμα συνεργάζεται με τις διωκτικές αρχές**, όταν ο ανωτέρω Εισαγγελέας κρίνει, κατόπιν σύμφωνης γνώμης του Εισαγγελέα Εφετών, ότι συντρέχουν οι όροι της παρ. 2 του άρθρου 1 του π.δ.

233/2003 ή ότι το θύμα δεν συνεργάζεται εξαιτίας απειλών που στρέφονται κατά προσώπων της οικογένειάς του που βρίσκονται στην Ελλάδα ή στη χώρα της προέλευσής του ή οπουδήποτε αλλού και ότι, εάν αυτό δεν προστατευθεί ή εάν απομακρυνθεί από τη χώρα, αντιμετωπίζουν άμεσο κίνδυνο τα προαναφερόμενα πρόσωπα⁴³.

- Μετά την έκδοση της πράξης χαρακτηρισμού, το θύμα έχει το λεγόμενο δικαίωμα περίσκεψης διάρκειας 3 μηνών, το οποίο παρέχεται σε πολίτες τρίτων χωρών «ώστε να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών σε βάρος τους εγκλημάτων και να αποκατασταθούν ψυχικά για να μπορέσουν να λάβουν συνειδητά ανεπηρέαστη απόφαση σχετικά με τη συνεργασία τους με τις διωκτικές Αρχές⁴⁴». Κατά το διάστημα της περίσκεψης το θύμα έχει τα ακόλουθα δικαιώματα:
  - Ενημέρωση για δικαίωμα χορήγησης άδειας διαμονής (άρ. 136 παρ. 1)
  - Ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (άρ. 137 παρ. 1)
  - Ψυχολογική υποστήριξη (άρ. 137 παρ. 1)
  - Εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης (άρ.137 παρ. 2)
  - Εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης (άρ.137 παρ. 2)
  - Εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών διαβίωσης (άρ.137 παρ. 2)
  - Προστασία από την απέλαση (άρθρο 135 παρ. 3)Το περιεχόμενο των δικαιωμάτων αυτών είναι παρόμοιο με αυτό του π.δ.233/2003, και αυτό που διαφοροποιείται σημαντικά είναι η δυνατότητα για έκδοση άδειας παραμονής, υποκατηγορία της άδειας παραμονής για

ανθρωπιστικούς λόγους. Τα χαρακτηριστικά της:

- Απαιτείται πράξη χαρακτηρισμού
- Εκδίδεται χωρίς παράβολο από το Υπουργείο Μεταναστευτικής Πολιτικής με αρχική ετήσια διάρκεια και δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας.

Η διττή θέληση του νομοθέτη να διασφαλίσει την προστασία των θυμάτων και τη δίωξη των δραστών φαίνεται και από τις προστατευτικές διατάξεις του ποινικού δικαίου για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων με τη μορφή της συμμετοχής σε εγκληματικές δραστηριότητες. **Με διατάξεις που βρίσκονται στον Ποινικό Κώδικα και στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (323Α παρ. 8 Π.Κ. και 59 παρ. 4 Κ.Π.Δ.) και υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις παύει προσωρινά ή και οριστικά η ποινική δίωξη των θυμάτων για αδικήματα που αυτά διέπραξαν ως αποτέλεσμα της κατάστασης εμπορίας και μόνο και υπό τον όρο ότι καταγγέλλουν την εμπορία που υπέστησαν.** Οι προβλέψεις αυτές σκοπεύουν στη μη δίωξη των θυμάτων για αδικήματα που δεν θα είχαν διαπράξει, αν δεν τελούσαν σε καθεστώς εμπορίας και στην ενθάρρυνσή τους να συνεργαστούν με τις αρχές για τη δίωξη των δραστών.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στο Νόμο 4478/2018 που ενσωμάτωσε τη σημαντική Οδηγία 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου. Η οδηγία αυτή ενίσχυσε την προσέγγιση του φύλου, τη διαθεματική προσέγγιση και κατεξοχήν την προσέγγιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην προστασία των θυμάτων εγκλημάτων, συμπεριλαμβανομένης και της εμπορίας ανθρώπων⁴⁵. Η εν λόγω

Οδηγία στο εδάφιο 17 του Προοιμίου της αναφέρει ότι « Η βία που στρέφεται κατά προσώπου λόγω φύλου, ταυτότητας ή έκφρασης του φύλου του εν λόγω προσώπου ή θίγει δυσανάλογα πρόσωπα συγκεκριμένου φύλου νοείται ως βία λόγω φύλου. Ενδέχεται να προκαλέσει σωματική, σεξουαλική, ψυχική, συναισθηματική ή ψυχολογική βλάβη ή οικονομική ζημία του θύματος. Η βία λόγω φύλου νοείται ως μορφή διάκρισης και ως παραβίαση των θεμελιωδών ελευθεριών του θύματος και περιλαμβάνει τη βία στο πλαίσιο στενών σχέσεων, τη σεξουαλική βία (συμπεριλαμβανομένων του βιασμού, της σεξουαλικής επίθεσης και της σεξουαλικής παρενόχλησης), την εμπορία ανθρώπων, τη δουλεία και διάφορες μορφές επιβλαβών πρακτικών όπως οι αναγκαστικοί γάμοι, ο ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων των γυναικών και τα λεγόμενα «εγκλήματα τιμής». Οι γυναίκες που υπήρξαν θύματα βίας λόγω φύλου και τα παιδιά τους συχνά απαιτούν ειδική υποστήριξη και προστασία λόγω του υψηλού κινδύνου δευτερογενούς και επαναλαμβανόμενης θυματοποίησης, εκφοβισμού και αντεκδίκησης που συνδέονται με τέτοιου είδους βία.»

Για τα δικαιώματα των θυμάτων στην ποινική διαδικασία ο Νόμος 4478/2018 αναφέρει ότι αυτά δικαιούνται ενημέρωση σχετικά με τα εξής:

- Το είδος των υπηρεσιών ή οργανώσεων στις οποίες μπορούν να προσφεύγουν για να τους παρέχεται υποστήριξη
- Το είδος της υποστήριξης που δικαιούνται να λάβουν
- Πού και με ποιον τρόπο μπορούν να υποβάλουν μήνυση
- Τις διαδικασίες που έπονται της μήνυσης και ποιος είναι ο ρόλος του θύματος στα πλαίσια των διαδικασιών αυτών

- Τον τρόπο και τους όρους βάσει των οποίων μπορούν τα θύματα να απολαύουν προστασίας
- Σε ποιο βαθμό και υπό ποιους όρους έχουν πρόσβαση σε νομικές συμβουλές
- Ποιες προϋποθέσεις πρέπει να συντρέχουν για να δικαιούνται αποζημίωση
- Εάν τα θύματα κατοικούν σε άλλο κράτος μέλος, τους ειδικούς μηχανισμούς που έχουν στη διάθεσή τους για την υπεράσπιση των συμφερόντων τους
- Τον τρόπο ανάκτησης των δαπανών στις οποίες υποβλήθηκαν λόγω της συμμετοχής τους σε ποινική διαδικασία.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί το δικαίωμα του θύματος εμπορίας ανθρώπων στην αποζημίωση που προβλέπεται υπό προϋποθέσεις στο Νόμο 3811/2009. Αρμόδιο όργανο να εξετάσει το σχετικό αίτημα του θύματος είναι η «Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης Θυμάτων Εγκληματικών Πράξεων» του Υπ. Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (λεπτομέρειες: https://www.ministryofjustice.gr/?page_id=1511). Οι αρμόδιες αρχές για την άσκηση ποινικής δίωξης οφείλουν να ενημερώνουν τα θύματα για το δικαίωμα αποζημίωσης που διαθέτουν και για τους όρους ασκήσεώς τους (άρ. 4 παρ. 4 Ν. 3811/2009). Η αποζημίωση καλύπτει τα ιατρικά έξοδα και νοσήλια, την εξειδικευμένη ψυχική και ψυχολογική υποστήριξη του θύματος όταν δεν υφίσταται δημόσια δομή ψυχικής - ψυχολογικής στήριξης στον τόπο κατοικίας ή διαμονής του θύματος, την απώλεια εισοδήματος για εύλογο χρονικό διάστημα, τις δαπάνες αλλαγής περιβάλλοντος και κατοικίας, ιδίως τις δαπάνες μετακόμισης και αγοράς απαραίτητων καταναλωτικών αγαθών για την μετεγκα-

τάσταση σε ασφαλές περιβάλλον και τα έξοδα κηδείας. Επαναλαμβάνουμε ότι δεν έχουν όλα τα θύματα την ίδια μορφή προστασίας. Ανάλογα με τις περιστάσεις στο πρόσωπο του θύματος, ο στόχος της προστασίας του μπορεί να είναι η νόμιμη παραμονή στη χώρα μας και η αυτόνομη διαβίωση μέσα από την εκπαίδευση και την εργασιακή ένταξη για την αποφυγή της επαναθυματοποίησής του που είναι πολύ πιθανό να συμβεί, αν το θύμα δεν εξασφαλίσει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης. Σε άλλη περίπτωση μπορεί το θύμα να επιθυμεί τον επαναπατρισμό του και την ένταξή του στην κοινωνία της χώρας καταγωγής μετά από εξέταση του υποστηρικτικού δικτύου και τις πιθανότητες επαναθυματοποίησης, ειδικά αν η στρατολόγηση έγινε εκεί. Διαφορετική είναι η περίπτωση του ανηλικού θύματος εμπορίας. Καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης και εφαρμογής του σχεδίου προστασίας πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το βέλτιστο συμφέρον του ανηλικού, η προθεσμία περίσκεψης διαρκεί έως και 5 μήνες, ενώ αρμόδια Εισαγγελική Αρχή προβαίνει σε κάθε αναγκαία ενέργεια για να προσδιορίσει την ταυτότητα και την ιθαγένειά του και για να θεμελιώσει το γεγονός ότι δεν συνοδεύεται, καταβάλλει κάθε προσπάθεια για τον ταχύτερο δυνατό εντοπισμό της οικογένειάς του και λαμβάνει αμέσως τα απαραίτητα μέτρα για να εξασφαλίσει τη νομική του εκπροσώπηση. Ο αρμόδιος Εισαγγελέας, εάν δεν βρεθεί η οικογένεια του ανηλικού ή εάν κρίνει ότι υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες ο επαναπατρισμός του δεν εξυπηρετεί το συμφέρον του, μπορεί να διατάσσει κάθε πρόσφορο μέτρο για την προστασία του μέχρι τον διορισμό Επιτρόπου⁴⁶.

Για την προστασία του θύματος εμπορίας ανθρώπων, τον συντονισμό των Φορέων που συμμετέχουν στην εκπόνηση του εξατομικευμένου σχεδίου και στην εφαρμογή του είναι αρμόδιος να κάνει ο Εθνικός Μηχανισμός Αναφοράς για την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων που αναφέρθηκε παραπάνω (EMA)⁴⁷. Ο EMA αποτελείται από κρατικούς φορείς και φορείς της κοινωνίας των πολιτών που δημιουργούν ένα πλέγμα για την προστασία των θυμάτων και την εξαγωγή συμπερασμάτων και τάσεων του φαινομένου της εμπορίας αλλά και την επισήμανση κενών στις υπηρεσίες.

Βασικό εργαλείο του είναι η φόρμα αναφοράς συμπληρώνεται από τον φορέα εντοπισμού του θύματος ή από τον φορέα αναφοράς, αυτόν δηλαδή που θα έρθει σε επαφή με το θύμα και θα παρακολουθήσει και την παροχή των υπηρεσιών προστασίας. Μέσω της αναφοράς, αλλά και των άλλων εργαλείων του, έντυπο παρακολούθησης υπηρεσιών και έντυπο παρακολούθησης ροής ποινικών διαδικασιών, ο Εθνικός Μηχανισμός είναι σε θέση να συντονίσει τους φορείς που θα υλοποιήσουν τις ενέργειες της προστασίας του πλέγματος που αναφέραμε παραπάνω, για την καλύτερη εξυπηρέτηση του περιστατικού αλλά και την ενδυνάμωση των επαγγελματιών που συνδράμουν το θύμα, καθώς ο χειρισμός και η προστασία του θύματος παρουσιάζει όπως είδαμε πολλαπλές προκλήσεις. Ο Εθνικός Μηχανισμός προσφέρει επίσης εκπαιδευσεις επαγγελματιών πρώτης γραμμής και άλλων φορέων σχετικά με την εμπορία, ενώ λειτουργεί και ως help desk για οποιοδήποτε θέμα άπτεται του εντοπισμού και της προστασίας των θυμάτων⁴⁸.

1. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>
2. <https://polarisproject.org/human-trafficking/>
3. Συχνή πρακτική στη σεξουαλική εκμετάλλευση γυναικών από τη Νιγηρία το λεγόμενο «τζούτζου», έχει καταγραφεί ως μέσο εξαναγκασμού τους. Βλ. μεταξύ άλλων την υπόθεση L.E. κατά Ελλάδας. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου καταδίκασε ομόφωνα την Ελλάδα, στην υπόθεση L.E. κατά Ελλάδας (αριθ. προσφυγής 71545/2012), για παραβίαση των άρθρων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με την εμπορία ανθρώπων (άρθρο 4 ΕΣΔΑ), με την δίκαιη δίκη εντός εύλογης προθεσμίας (άρθρο 6 ΕΣΔΑ) και το δικαίωμα σε πραγματική προσφυγή (άρθρο 13 ΕΣΔΑ). Η υπόθεση αφορούσε πολίτη Νιγηρίας, η οποία εξαναγκάστηκε σε σεξουαλική εκμετάλλευση μεταξύ άλλων με τη χρήση μαγείας στη χώρα καταγωγής της. Δείτε την απόφαση εδώ: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-163285%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-163285%22]})
4. Για το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων στον τουρισμό, βλ. μεταξύ άλλων και Tenia Kyriazi (2023) The private sector against human trafficking in tourism, Anatolia, 34:1, 30-44, DOI: 10.1080/13032917.2023.2129675, διαθέσιμο εδώ : <https://doi.org/10.1080/13032917.2023.2129675>
5. Βλ. την απόφαση εδώ: [file:///C:/Users/USER/Downloads/CASE%20OF%20CHOWDURY%20AND%20OTHERS%20v.%20GREECE%20-%20\[Greek%20Translation\]%20by%20Official%20Translation%20Center.pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/CASE%20OF%20CHOWDURY%20AND%20OTHERS%20v.%20GREECE%20-%20[Greek%20Translation]%20by%20Official%20Translation%20Center.pdf)
6. Για τις συνθήκες εργασίας και ζωής των εργατών γης στη Μανωλάδα Το Manolada Watch εδώ: <https://g2red.org/el/category/manolada-watch/>
7. Εγχειρίδιο του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς για την Προστασία Θυμάτων Εμπορίας Ανθρώπων, διαθέσιμο εδώ: https://ekka.org.gr/images/KOINONIKON-PAREMBASEON/%CE%95%CE%9C%CE%91/46034_EMA_leaflet_GR2.pdf
8. Μπορούμε να ορίσουμε την παράνομη διακίνηση μεταναστών ως την αποκόμιση με έμμεσο ή άμεσο τρόπο χρηματικού ή άλλου είδους κέρδους, για την παράνομη είσοδο ενός ατόμου σε μια χώρα της οποίας το άτομο δεν είναι ούτε πολίτης αλλά ούτε διαμένει νόμιμα σε αυτό. (Βλ. άρ. 24 παρ. 4 Ν. 5038/2023 : «Όποιος διευκολύνει την είσοδο στο ελληνικό έδαφος ή την έξοδο από αυτό πολίτη τρίτης χώρας, χωρίς να υποβληθεί στον έλεγχο που προβλέπεται στο άρθρο 5, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα (10) ετών και χρηματική ποινή τουλάχιστον είκοσι χιλιάδων (20.000) ευρώ. Αν ο ανωτέρω ενήργησε εκ κερδοσκοπίας ή κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια ή το έγκλημα τελείται από δύο (2) ή περισσότερους από κοινού, επιβάλλεται κάθειρξη τουλάχιστον δέκα (10) ετών και χρηματική ποινή τουλάχιστον πενήντα χιλιάδων (50.000) ευρώ.»).
9. [https://www.unodc.org/e4j/en/secondary/human-](https://www.unodc.org/e4j/en/secondary/human-trafficking-and-migrant-smuggling.html)

- trafficking-and-migrant-smuggling.html
10. Πρωτόκολλο για την Αποτροπή, την Καταστολή και την Τιμωρία της Παράνομης Διακίνησης, Προσώπων με σκοπό τη Σεξουαλική και Οικονομική Εκμετάλλευση, ιδιαίτερα Γυναικών και Παιδιών (εφεξής: Πρωτόκολλο του Παλέρμο), το οποίο ολοκληρώθηκε το Νοέμβριο του 2000 και τέθηκε σε ισχύ το 2003. Διαθέσιμο σε: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ProtocolTraffickingInPersons.aspx>.
11. Άρθρο 2 παρ. 5 και 6 Οδηγίας 2011/36/ΕΕ: «Όταν η πράξη που αναφέρεται στην παράγραφο 1 αφορά παιδί, συνιστά αξιόποινη πράξη εμπορίας ανθρώπων ακόμη και εάν δεν έχουν χρησιμοποιηθεί τα μέσα που προσδιορίζονται στην παράγραφο 1. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, ως «παιδί» νοείται κάθε πρόσωπο ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών.»
12. Άρθρο 323Α παρ. 5 εδ. στ. ΠΚ. Η έννοια της εκμετάλλευσης στις προηγούμενες παραγράφους περιλαμβάνει τον πορισμό παράνομου περιουσιακού οφέλους από: στ) την τέλεση από αυτό γενετήσιων πράξεων, πραγματικών ή προσπονητών, ή την παροχή εργασίας ή υπηρεσιών που έχουν ως αποκλειστικό σκοπό τη γενετήσια διέγερση (γενετήσια εκμετάλλευση).
13. Άρθρο 323Α παρ. 5 εδ. α, β, γ ΠΚ
14. Κατά τον ορισμό του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας στη Διεθνή Σύμβαση για την εξαναγκαστική εργασία : “all work or service which is exacted from any person under the threat of a penalty and for which the person has not offered himself or herself voluntarily.” https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100::NO:12100:P12100_ILO_CODE:C029:NO
15. European Court of Human Rights: Guide on Article 4 of the European Convention on Human Rights Prohibition of slavery and forced labor Updated on 31 August 2022, διαθέσιμο εδώ: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_4_eng
16. Ό.π.
17. <https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/definition/lang--en/index.htm>
18. Άρθρο 323Α παρ. 5 εδ. ζ ΠΚ
19. Βλ. European Institute For Gender Equality, https://eige.europa.eu/publications-resources/the-saurus/terms/1171?language_content_entity=en και Εγχειρίδιο του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς για την Προστασία των θυμάτων εμπορίας, ό.π.
20. Άρθρο 323Α παρ. 5 εδ. δ ΠΚ
21. Εδάφιο 11 του Προοιμίου της Οδηγίας 2011/36/ΕΕ
22. Άρθρο 323Α παρ. 5 εδ. γ ΠΚ
23. Άρθρο 360Α Π.Κ.
24. Άρθρο 323Α παρ. 5 εδ. ε ΠΚ
25. Άρθρο 323Α παρ. 4 ΠΚ
26. <https://ekka.org.gr/index.php/el/ethnikos-mixanismo-anaforas>
27. Εθνικός Μηχανισμός αναφοράς για την

- προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων – Ετήσια Έκθεση 2023, διαθέσιμη εδώ: <https://eur02.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fekka.org.gr%2Fimage%2F&data=05%7C02%7Cvalias%40solidaritynow.org%7C38551bb1c2474e2cd4f208dcede81664%7Cd923803bb4424ca0af7ad17cba402345%7C0%7C0%7C638646828279030185%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWljiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzliLjBjTil6lk1haWwiLCJXVCi6Mn0%3D%7C0%7C%7C%7C&sdata=lzV9fUIAwMOKXNQagPlyj7Sj6dscFNwWBUEehEOvGis%3D&reserved=0> <https://ekka.org.gr/images/KOINONIKON-PAREMBASEON/EMA/>
28. Διαθέσιμα εδώ: https://home-affairs.ec.europa.eu/news/trafficking-victims-europe-rise-10-and-share-eu-nationals-among-victims-increased-59-2023-02-09_en
29. <https://www.unicefusa.org/stories/what-fuels-human-trafficking>
30. https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_9-2.pdf
31. Βλ. μελέτη του Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τον Έλεγχο των Ναρκωτικών και την Πρόληψη του Εγκλήματος (UNODC) για την επίδραση των περιορισμών και των οικονομικών συνεπειών του COVID – 19 στην παράνομη διακίνηση μεταναστών και τη διασυνοριακή εμπορία ανθρώπων στην Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική “How COVID – 19 restrictions and the economic consequences are likely to impact migrant smuggling and cross- border trafficking in persons to Europe and North America”. Διαθέσιμη εδώ: <https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/covid/Covid-related-impact-on-SoM-TiP-web3.pdf>
32. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-1142%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-1142%22]})
33. Βλ. Απόστολος Καψάλης, Μετανάστες Εργάτες Γης, Καθεστώςα εξαίρεσης στην εργασία και την κινητικότητα, Εκδ. Απαρσις, Αθήνα, Μάιος 2023
34. Για τις γενικές ενδείξεις, αλλά και τις ενδείξεις ανά μορφή εκμετάλλευσης βλ. μεταξύ άλλων ενδεικτικά https://www.unodc.org/documents/middleeastand-northafrica/human_trafficking_indicators/human_trafficking_indicators_english.pdf
35. J. Herman, Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – from Domestic Abuse to Political Terror, New York: Basic Books (1992), 33.
36. Lawyers Manual on Human Trafficking – Supreme Court of the State of New York; Appellate Division; First Department; New York State Judicial Committee on Women and Girls
37. European Parliament. “Briefing – The gender dimension of human trafficking.” 2016
38. Βλ. Εντοπισμός και προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων – πρακτικός Οδηγός για επαγγελματίες πρώτης γραμμής, διαθέσιμος εδώ: [https://ekka.org.gr/images/KOINONIKON-PAREMBASEON/%CE%95%CE%9C%CE%91/%CE%A0%CE%](https://ekka.org.gr/images/KOINONIKON-PAREMBASEON/%CE%95%CE%9C%CE%91/%CE%A0%CE%9A%CE%9F%CE%A3%20%CE%9F%CE%94%CE%97%CE%93%CE%9F%CE%A3%20-%20%CE)

- A1%CE%91%CE%9A%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A3%20%CE%9F%CE%94%CE%97%CE%93%CE%9F%CE%A3%20-%20%CE
39. Εγχειρίδιο για την εκπαίδευση επαγγελματιών υγείας για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων στο πλαίσιο του χρηματοδοτούμενου από την ΕΕ έργου AMELIE, διαθέσιμο εδώ: https://www.kmop.gr/wp-content/uploads/2023/07/Amelie_Manual.pdf%95%CE%9C%CE%A0%CE%9F%CE%A1%CE%99%CE%91%20%CE%91%CE%9D%CE%98%CE%A1%CE%A9%CE%A0%CE%A9%CE%9D_%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C.pdf
40. Για την έννοια της πολιτισμικής επάρκειας βλ. Delia Saldaña, Ph.D., Πολιτισμική επάρκεια Ένας πρακτικός οδηγός για εργαζόμενους σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας διαθέσιμο εδώ: <https://babeldc.gr/wp-content/uploads/2018/02/politismiki-eparkeia.pdf>
41. Οδηγός για την ανίχνευση ανήλικων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων: Εγχειρίδιο χρήσης του εργαλείου SESN, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας, Κέντρο για τη Μελέτη και την Πρόληψη της Κακοποίησης και Παραμέλησης των Παιδιών, Ελλάδα, διαθέσιμος εδώ: [https://eur02.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Ffeody.gov.gr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2019%2F12%2FEGXEIRIDIO-SESN-final.pdf](https://eur02.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Ffeody.gov.gr%2Fwp-content%2Fuploads%2F2019%2F12%2FEGXEIRIDIO-SESN-final.pdf&data=05%7C02%7Cvalias%40solidaritynow.org%7C9ecbc1137536410f535a08dcedea0da8%7Cd923803bb4424ca0af7ad17cba402345%7C0%7C0%7C638646836729969884%7CUknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJWljiMC4wLjAwMDAiLCJQIjoiV2luMzliLjBjTil6lk1haWwiLCJXVCi6Mn0%3D%7C0%7C%7C%7C&sdata=LQatzb9OWP0kX9LiHDPHMDRIIPhzhHE3485PK8%2FJTbM%3D&reserved=0)
42. Ό.π. στο τέλος του οδηγού υπάρχει το χρήσιμο εργαλείο ανίχνευσης ανήλικων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων για τη συλλογή και την αξιολόγηση πληροφοριών, προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσο ο ανήλικος έχει υπάρξει θύμα εμπορίας ανθρώπων, ή κατά πόσο ο ανήλικος είναι επί του παρόντος θύμα εμπορίας ανθρώπων.
43. <https://rm.coe.int/recommendation-cp-rec-2023-02-on-the-implementation-of-the-coe-convent/1680aba1fa>
44. Άρθρο 135 Ν.5038/2023
45. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>
46. Εγχειρίδιο Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς για την Προστασία των θυμάτων εμπορίας Ανθρώπων. Ό.π.
47. <https://ekka.org.gr/index.php/el/ethnikos-mixanismo-anaforas>
48. Τηλεφωνικοί αριθμοί helpdesk: 213 2039 772, 776

Iceland _____
Liechtenstein
Norway **Active
citizens fund**

Διαχειριστές Επιχορήγησης

Φορέας Υλοποίησης

